

YAKIN MİMARLIK DERGİSİ
JOURNAL OF NEAR ARCHITECTURE

Cilt:3 Sayı:2
Volume:3 Issue:2

Nisan 2020 - April 2020
Cilt 3 Sayı 2- Volume 3 Issue 2
ISSN: 2547- 8729 (ONLINE)

Editör - Editor

Assoc. Prof. Dr. ZihniTurkan

Yardımcı Editör - Assistant Editor

Assoc. Prof. Dr. Buket Asilsoy

EditörlerDanışma Kurulu (Editorial Advisory Board)

Prof. Dr. Derya Oktay, Ondokuz Mayıs University, Turkey
Prof. Dr. Erdal Aksugür, Bahçeşehir University, Turkey
Prof. Dr. Fatih Rıfki, Montana State University, U.S.A
Prof. Harun Özer, Near East University, Cyprus
Prof. Dr. İlkay Maşat Özdemir, Karadeniz Technical University, Turkey
Prof. Dr. Mehmet Harun Batırbaygil, İstanbul Gelişim University, Turkey
Prof. Dr. Mehmet Tunçel, Ankara University, Turkey
Prof. Dr. Mesut Birol Özdeniz, European University of Lefke, Cyprus
Prof. Dr. Hıfıye Pulhan Eastern Mediterranean University, Cyprus
Prof. Dr. Neziha Ayıran, Cyprus International University, Cyprus
Prof. Dr. Nuran Kara Pilehvarian, Yıldız Technical University, Turkey
Prof. Dr. Özge Özden Fuller, Near East University, Cyprus
Prof. Dr. Salih Gücel, Near East University, Cyprus
Prof. Dr. Sevinç Kurt, Cyprus International University, Cyprus
Prof. Dr. Sonay Çevik, Karadeniz Technical University, Turkey
Prof. Dr. Şengül Öymen Gür, Beykent University, Turkey
Prof. Dr. Türköz Kolozali, University of Kyrenia, Cyprus
Assoc. Prof. Dr. Cemil Atakara, Cyprus International University, Cyprus
Assoc. Prof. Dr. Erkan Aydın, Karadeniz Technical University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Hakan Sağlam, Ondokuz Mayıs University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. İnanç Işıl Yıldırım, Beykent University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Müjde Altın, Dokuz Eylül University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Nevter Zafer Cömert, Eastern Mediterranean University, Cyprus
Assoc. Prof. Dr. Rabia Köse Doğan, Selçuk University, Turkey

İletişim (Contact)

Assoc. Prof. Dr. Zihni Turkan
YAKIN MİMARLIK DERGİSİ Editörü
Y.D.Ü. Mimarlık Fakültesi,
Lefkoşa/Kıbrıs

Editor of JOURNAL of NEAR ARCHITECTURE
N.E.U. Faculty of Architecture,
Nicosia/Cyprus
e-mail: zihni.turkan@neu.edu.tr - zturkan@analiz.net
tel: +90 392 2236464 (281-332)

ÖNEMLİ: Dergide yayınlanan görüşler ve sorumluluk, yazarlara aittir. Yayınlanan makalelerde yer alan tüm içerik, kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

IMPORTANT: All written in articles are under responsibilities of the authors. The published contents in the articles cannot be used without cited.

EDİTÖRDEN

Değerli Okurlar,

Dergimizin bu sayısını, dünyamız için çok özel bir zaman dilimini teşkil eden, salgın bir virüsle mücadeleyle sağlıklı olarak hayatta kalma çabası verilen oldukça hassas günlerde hazırlayıp sizlere ulaşabiliyoruz. 10 Mart 2020 tarihinden itibaren, Kuzey Kıbrıs'ta da "evinde kal", "güvende kal" sloganlarıyla, dünyada hızla yayılan salgın hastalık için tedbirler alınarak, alışlagelmiş yaşamımızdan farklı bir yaşam düzenine zorunlu kaldık. Üniversitemizin de kampüsündeki eğitime ara vermesi neticesinde, öğrencilerimizle dijital eğitim modeliyle buluştuk ve tüm akademik çalışmalarımızı bu sistemle yürütmeye yönlendik. Tüm bunlar yaşanırken ilan edilen; "Pandemi Mimarisi, Uluslararası Fikirler Yarışması" ise mimarlığın, insan sağlığı ile güçlü ilişkisini ortaya koyarak, insanlık için önemini vurgulamıştır. Gerek yeni bir akademik dönemin başlangıç çalışmaları, gerekse virüs salgını nedeniyle değişen çalışma koşulları içerisinde, değerli makaleleriyle dergimize katkı yapanlar yanı sıra dergimizin yeni sayısıyla sürdürülebilirliğinin sağlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ederiz. Bu sayımızla dergimizin üçüncü yayın yılını tamamlarken, sayımızı, içinde bulunduğumuz hassas sağlık koşullarından dolayı planlanan çeşitli aktivitelerin gerçekleştirilemeyeceği "2020 Sinan Haftası"nda, ünlü üstat Mimar Sinan'a atfederek haftaya katkı sağlamak bizim için onur ve mutluluk kaynağıdır.

Daha nice sayılarımızda sağlıklı, mutlulukla tekrardan buluşmayı diler, olumlu umutlarınızın eksilmemesini temenni ediyoruz.

Saygılarımla

Doç. Dr. Zihni Turkan

Editör

EDITOR'S MESSAGE

Dear Readers,

We prepare this issue of our journal on very sensitive days, which constitute a very special time period for our world, and in an effort to survive in a healthy way by fighting against an epidemic virus. As of March 10, 2020, we have been obliged to live in Northern Cyprus, with the slogan of "stay at home" and "stay safe", by taking precautions for the rapidly spreading epidemic in the world, and a different order of life than our usual life. As a result of the interruption of education on the campus of our university, we met with our students with a digital education model and we were directed to carry out all our academic studies with this system. All this was announced while living; "Pandemic Architecture, International Ideas Competition", on the other hand, emphasized the importance of architecture for humanity by revealing its strong relationship with human health. We would like to thank everyone who contributed to our journal with its valuable articles, as well as everyone who contributed to the sustainability of our journal with its new issue, both in the beginning of a new academic period and in the changing working conditions due to the virus epidemic. While completing the third publication year of our magazine with this issue, it is our honor and happiness to contribute to the week by attributing our issue to the famous master Mimar Sinan, in the "2020 Mimar Sinan Week", where the various activities planned cannot be carried out due to our sensitive health conditions.

We wish to meet with you again with health and happiness in many more issues, and hope that your positive hopes will not be reduced.

Regards

Assoc. Prof. Dr. ZihniTurkan

Editor

İÇİNDEKİLER

Nisan 2020, Cilt 3 Sayı2

Kent Parklarında Kullanıcı Algısı: Lefkoşa Çağlayan Parkı

Esra KÖKSALDI, Buket ASİLSOY.....1

Türkiye Konut Kuramı Üzerine Kaynak Olarak Mimarlar Odası Dergisi: 1930-1939

Hakan SAĞLAM..... 24

Savaş, Göç ve Dönüşen Mahalleler: İstanbul- Fatih (Akşemsettin Mahallesi) Örneği

Nilüfer KART AKTAŞ, Hande Sanem ÇINAR.....35

Lefkoşa Tarihi Kent Dokusunda Geçmişten Günümüze “Girne Kapısı ve Çevresi”

Öztañ TUĞUN, Zihni TURKAN.....46

TABLE of CONTENTS

April 2020, Volume 3 Issue 2

User Perception in Urban Parks: Çağlayan Park in Nicosia

Esra KÖKSALDI, Buket ASİLSOY.....1

Chamber of Architects Journal as Reference of Housing Theory in Turkey; 1930-1939

Hakan SAĞLAM..... 24

War-Migration and Altered Neighbourhoods: A Sample of Istanbul Fatih District (Akşemsettin Neighborhood)

Nilüfer KART AKTAŞ, Hande Sanem ÇINAR.....35

Kyrenia Gate and Its Surroundings within the Historical Urban Texture of Nicosia from the Past to the Present

Öztañ TUĞUN, Zihni TURKAN46

Kent Parklarında Kullanıcı Algısı: Lefkoşa Çağlayan Parkı

Yük. Peyzaj Mimarı Esra KÖKSALDI
Yakın Doğu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü
<https://orcid.org/0000-0002-4006-2973>
koksaldiesra@gmail.com

Doç. Dr. Buket ASILSOY
Yakın Doğu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü
<https://orcid.org/0000-0002-2137-7670>
buket.asilsoy@gmail.com

Özet

Kentsel açık yeşil alanların önemi, hızlı bir şekilde sorunlarıyla beraber büyüyen günümüz kentlerinde her geçen gün artmaktadır. Açık yeşil alanların kent için ekolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarda, doğrudan veya dolaylı fayda sağlarlar. Kuzey Kıbrıs kentsel çevrelerinin de açık yeşil alan gereksinimi göze çarpmaktadır. Çünkü ülkede kentler özellikle son yirmi yılda hızla yapılaşmış fakat bu süreç sürdürülebilir kent planlama ilkeleriyle örtüşmeksizin yaşanmıştır. Oysaki sürdürülebilir planlama ve tasarım, küresel ısınma ve iklim değişikliği sorunuyla yüzleştiğimiz 21. Yüzyılda anahtar bir kavramdır. Bu çerçevede, çalışma kapsamında başkent Lefkoşa'nın önemli bir parkı olan Çağlayan Parkı ele alınmıştır. Park kullanıcılarının, işlev alanları, kent mobilyaları ve yenileme çalışmaları gibi birçok husustaki memnuniyet düzeyi ve görüşleri ile parkı kullanım sıklığı vb konular, yapılan anket çalışması aracılığıyla araştırılmıştır. Yeşil alan kavramı ile kent parklarının irdelendiği literatür taramasının ardından, materyal ve yöntem bölümünde, çalışma alanı olarak Lefkoşa ve Çağlayan Parkı değerlendirilmiştir. Aynı bölümde, 50 katılımcı ile gerçekleştirilen anket çalışmasının bulgularına da yer verilmiştir. Sonuçlara göre kullanıcılar parkın aktivite alanları ve bakım gibi hususlarda iyileştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda söylenebilir ki parka dair memnuniyet yüksek olmamasına rağmen kullanılmaktadır. Anket çalışmasındaki bulgular, gerek Çağlayan Parkı'nın gerekse de kentteki mevcut diğer yeşil alanların nitelik ve nicelik olarak iyileştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel açık yeşil alan, Kullanıcı memnuniyeti, Anket, Çağlayan Park, Lefkoşa.

User Perception in Urban Parks: Çağlayan Park in Nicosia

Abstract

The importance of urban open green spaces is increasing day by day in today's cities, which grow rapidly with their problems. Open green areas provide direct or indirect benefits for the city in ecological, social, economic and cultural dimensions. The need for open green spaces is also noticeable for the urban areas of Northern Cyprus. Such that, especially in the last two decades, cities have been constructed rapidly, but this process has occurred without fulfilling sustainable urban planning principles. However, as we face with global warming and climate change, sustainable planning and design has been a key concept of the 21st century. In this framework, in this study, Çağlayan Park, an important park of the capital north Nicosia, was evaluated. The satisfaction level and opinions of the park users on many issues such as function areas, urban furniture and renovation works, and the frequency of use of the park etc. were investigated through the survey study. Following the literature review in which the green space concept and urban parks are examined, Nicosia and Çağlayan Park are evaluated as study areas in the material and method section. In the same section, the findings of the survey conducted with 50 participants are also included. According to the results, users stated that the park should be improved in terms of activity areas and maintenance. In this context, it can be argued that although the satisfaction with the park is not high, it is used. Findings in the survey study point out that both Çağlayan Park and other existing green areas in the city should be improved both qualitatively and quantitatively.

Keywords: Urban open green space, User satisfaction, Questionnaire, Çağlayan Park, Nicosia.

GİRİŞ

Günümüzde kentleşme faaliyetleri hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde hızlı bir şekilde devam etmektedir. Bu süreç doğal alanlar üzerinde baskı oluşturmakta, tamamen yok olmalarına veya doğal özelliklerinde bozulmalara sebebiyet vererek tahribatlarına yol açmaktadır (Kim & Pauleit, 2007). Ayrıca bu kentleşme süreçlerinden mevcut kentsel açık yeşil alanlar da olumsuz etkilenebilmektedir. Farklı kentsel ölçeklerde ve farklı işlevler (konut-barınma, ticari vb.) vesilesiyle gerçekleştirilen yapılaşma faaliyetleri neticesinde kamusal alanlar yitirilmekte ve/veya göz ardı edilebilmektedir.

Oysaki kentsel açık yeşil alanların günümüzde anahtar bir kavram olan sürdürülebilirliğin tüm boyutlarına, doğrudan ve dolaylı olarak olumlu katkılar sağlamaktadır (Wooley, 2003). Parklar, kent ormanları, botanik bahçeleri, açık spor alanları, pazar yerleri, çocuk oyun alanları, yol kenarı ve refüj bitkilendirmeleri vb. bu kentsel açık yeşil alanlar içerisinde yer alır. Kentsel ısı adası etkisini dengeleme, CO₂ salınımını azaltma ve O₂ üretimi, kent sakinlerinin ruh sağlığı üzerinde olumlu etki sağlama, toplum bilinci oluşumunu destekleme kentsel açık ve yeşil alanların faydaları arasında sayılmaktadır (Öztürk, 2004).

Tarihi kent dokularında yer alan yeşil alanlar ise, tarihi süreç içerisinde o bölgelerde yaşayan insanların; eğlenme, dinlenme, vakit geçirme gibi rekreatif ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturdukları alanlardır. Bu yaşamsal gereksinimler sonucunda oluşmuş olan yeşil alanlar psikolojik ve fizyolojik açılarından da büyük bir önem taşımaktadırlar (UNESCO, 2011).

Yeşil alanlar, bulundukları yerleşim alanlarının tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olabilirler. Tarihi süreç içerisinde toplumların yaşam biçimlerine, kültürlerine göre işlevsel farklılıklar göstererek oluşum ve gelişimlerini sürdüren yeşil alanlar, günümüze ulaşmış olan önemli mirasların bir parçası olarak değer kazanmaktadır. Bu tarihi miraslar, değişen sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziki koşullardan olumsuz etkilenmekte, günümüz ihtiyaçları doğrultusunda yeniden biçimlenmekte ve bozulmalara yok oluşa maruz bırakılmaktadır. Bu nedenlerden dolayı, bu alanların korunmasının ve yenilenmesinin önemi açığa çıkmaktadır (UNESCO, 2011).

Kuzey Kıbrıs'ta da yeşil alanların önemi ve gerekliliğine dair talepler, gerek tarihi kent dokularında gerekse yeni gelişmekte olan çevrelerde yaşam süren halk tarafından her geçen gün artmaktadır. Ancak hızla değişip dönüşen kentsel çevrelerde yeşil alanların oluşturulmasına yeterince önem verilmemekte, var olan yeşil alanların mevcut durumu ise nicelik ve nitelik olarak yetersiz kalmaktadır.

Bu çalışmada, başkent Lefkoşa'da yer alan Çağlayan Parkı ele alınmıştır. Araştırma konusu olan bu park, Lefkoşa tarihi kent dokusunda yer alan önemli bir kent parkıdır. Çalışmada, parkın kullanıcılar açısından; kullanım sıklığı, memnuniyet durumu ve tarihi kimliği ile birlikte yenileme sonucu ortaya çıkan durumunun anket çalışması ile araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda nitel ve nicel çalışma yöntemi birlikte kullanılmıştır. Oluşturulan çerçeve doğrultusunda, giriş bölümünün ardından literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde yeşil alan kavramı ile kent parklarının tanımı ve önemi irdelenmiştir. Materyal ve yöntem bölümünde, çalışma alanı olarak Lefkoşa ve Çağlayan Parkı değerlendirilmiştir. Aynı bölümde örneklem, araştırma yöntemi ve bulgulara da yer verilmiştir. Sonuç ve öneriler bölümünde ise literatür taraması ve saha çalışması bağlamında değerlendirmeler yapılarak, sonuç ve öneriler paylaşılmıştır.

Kentsel Yeşil Alanlar

Uygarlık tarihinin başlamasıyla birlikte, doğal ve fiziksel çevrenin etkisiyle oluşum gösteren kentlerde, kentsel mekânlar ortaya çıkmaya başlamıştır. İnsanların ortak yaşama içgüdüleri, kültürel ve sosyal anlamda gelişme istekleri beraberinde birçok olguyu getirmiştir. Kentlerin biçimlenmesinde önemli rol alan bu olgulardan biri kentsel açık yeşil alanlardır (Gül ve Küçük, 2001).

Kentsel yeşil alan kavramı birçok araştırmacı ve plancıya göre farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Özbilen (1991)'e göre yeşil alanlar, kentlerde bulunan açık alanların bitkisel ve yapısal peyzaj elemanları ile donatılması sonucu oluşan alanlardır. Kent parkları, çocuk oyun alanları, botanik bahçeleri kentsel yeşil alanları oluşturan bazı örneklerdir (Önder ve Polat, 2012).

Keleş (1998)'e göre yeşil alanlar, kentlerde yaşayan insanların eğlenme, dinlenme, vakit geçirme gibi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve bu arazilerin zamanla beton

yığını halini almasını engellemek için oluşturulan alanlar olarak tanımlanmaktadır (Gül ve Küçük, 2001).

Küreselleşme, sanayileşme, nüfusun ve yapılaşmanın artması, göç gibi birçok neden ve neoliberalizmin etkisiyle daha da yoğunlaşan olumsuzluklar, kentleri betonlaşmaya teslim ederken doğal yaşamın zarar görmesine de etkiye bulunmaktadır. Kentlerde yaşam süren insanlar, yalnızca barınma, çalışma gibi ihtiyaçlara gereksinim duymazlar, en temel yaşamsal ihtiyaç olan eğlenme, dinlenme ve sosyalleşmeye de gereksinim duymaktadırlar. Bu ihtiyaçların karşılanması için kentlerde yeşil alanların oluşturulması gerekmektedir. Yeşil alanlar kentlere, ekolojik, soysal ve estetik açıdan birçok fayda sağlamaktadırlar. Bunların bir kısmı şöyle açıklanmaktadır (Korkut ve arkadaşları, 2010):

- Yeşil alanlar yerleşim alanlarında yer alan binalar ile insan dokusunu dengede tutar,
- Betonlaşma sonucu oluşan yapay iklime karşın kentlere mikroklimatik özellik kazandırır ve temiz bir hava akımı sağlar,
- Rekreatyoneel gereksinimlerin karşılanması için uygun ortam sağlar, kötü görüntüleri kamufle eder ve gürültüyü ise absorbe eder,
- Yeşil alanları oluşturan bitkisel öğeler kentlerde organik düzen yaratarak insanlar üzerinde olumlu etki sağlar,
- İnsan ölçüsüne uygun olarak oluşturulan alanlar psikolojik anlamda olumlu katkı sağlar ve kentlerde estetik değer yaratır.

Kentsel açık yeşil alanlar kullanım durumlarına göre; kamusal, yarı özel ve özel olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır: Kamusal açık-yeşil alanlar, toplumun tümünün yararlandığı ve tüm rekreatyoneel ihtiyaçların karşılandığı alanlardır. Kent parkları, botanik bahçeleri, kent ormanları, sergi alanları vb, kamusal açık-yeşil alanlara örnek olarak verilebilmektedir. Yarı özel açık-yeşil alanlar, toplumun kullanımına tamamıyla açık olmayan alanlardır. Genellikle o alanlar içerisinde yaşam süren veya görev yapan kişilerin faydalandığı alanlardır. Okul bahçeleri, kampüsler örnek olarak verilebilmektedir. Özel açık yeşil alanlar ise, yalnızca özel mülkiyetli alanlarda, sahiplerinin kullanımına açık olan alanlardır. Konut ve toplu konut bahçeleri gibi (Önder ve Polat, 2012).

Kent Parkları

Konut, ticaret, eğitim gibi birçok yaşamsal işlevi içerisinde barındıran kentlerdeki en önemli fonksiyonlardan biri de eğlenme, dinlenme ihtiyaçlarının karşılandığı kent parklarıdır (Uzun, 2006).

Kent parkları, genelde kent içerisinde merkezi noktalarda yer alan, insanların; dinlenme, eğlenme, yürüyüş, piknik yapma, spor gibi yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak sağlayan alanlardır. Kent parkları; süs havuzları, futbol-voleybol-basketbol sahaları, tenis kortları, amfi, yaya gezinti alanları, bisiklet yolları, oturma alanları, kafeteryalar, çocuk oyun alanları, bitkisel alanlar, tuvalet,

otoparklar, çeşitli kent mobilyaları ile donatı elemanları gibi birçok farklı öğeden oluşmaktadır (Tepe, 2010).

Kent parkları; yer aldıkları kentlere ekolojik ve çevresel açıdan fayda sağlarlar, insanların rekreasyonel ihtiyaçlarının karşılanmasına, toplumsal ilişkilerin artmasına, insanların sosyalleşmesine ve psikolojik açıdan rahatlamalarına fayda sağlarlar, kentlere organik bir form ve estetik bir görünüm kazandırırılar; insan ve çevre arasında denge kurarlar ve eğitsel, kültürel ve sanatsal faaliyetlerin gerçekleşmesine mekan oluştururlar (Tepe, 2010).

Kent parkları planlanırken, kullanıcılar tarafından ihtiyaçları karşılayabilecek nitelikte, kullanıcıların sosyo-ekonomik yapısına uyumlu, her yaş grubuna ve farklı kültürel değerlere hizmet verebilecek çeşitlilikte olmaları hedeflenmelidir. Ayrıca bu mekânların, çevresel etkenlerle uyumlu, kolay ulaşılabilir ve güvenli dolaşımın sağlanabildiği, sürdürülebilir potansiyelde olması gibi hususlara da dikkat edilmelidir.

Çalışma Alanı Olarak Tarihte Lefkoşa

Lefkoşa, Kıbrıs adasının ortasında, geniş bir düzlük alanda yer almaktadır. Kent bin yıl öncesinden günümüze kadar olan tarihi süreçte, adanın başkenti olma özelliğini her zaman korumuştur (Şekil 1). Lefkoşa'nın tarihi irdelendiğinde, kentin büyüüp gelişmesinin başlangıcının, 1191 yılında adaya sahip olan İngiliz Kralı I. Richard'a 100 bin altın ödeyerek Kıbrıs'a hâkim olan Lüzinyanlar Dönemi ile başladığı bilinmektedir. Yaklaşık olarak üçyüz yıl süren dönemde Lüzinyanlar, Lefkoşa'da önemli değişim ve gelişimlerin yaşanmasına büyük oranda katkı sağlamışlardır. Bu dönemde kentin içerisinde Kanlıdere'nin bir kolunun geçiyor olması kentin, yeşil alan ve yerleşim açısından önem kazanmasında önemli etken olmuştur (Hikmetağalar, 2005). Lüzinyanlar Dönemi, 1489 yılında Venediklilerin adayı ele geçirmesi ile sona ermiştir. Venedikliler 1570 yılına kadar adada yönetimi ellerinde tutmuş, Lefkoşa kentini ise yine başkent olarak kullanmaya devam etmişlerdir. Venedikliler, kenti küçültmek amacıyla günümüze kadar ulaşmış olan suru inşa etmiş ve birçok tarihi yapıyı yıkmışlardır. Bu düzenlemeler kapsamında, Kanlıdere'nin yatağını değiştirerek Lefkoşa'nın dışına taşımışlardır. Kente yaşam veren suyun bölgeden uzaklaştırılması yeşil alanlara da önemli ölçüde zarar vermiş kent gelişimini yavaşlatmıştır. Kentte meydana gelen bu yıkım kentsel gelişimi yavaşlatmış ve olumsuzluklara neden olmuştur (Gürkan, 2006). 1571 yılında Osmanlılar ile birlikte yeni bir dönemin başladığı Kıbrıs adasında Lefkoşa kenti, başkent olma özelliğini korumuştur. Bu dönemde kentte, yapısal, sosyal ve ticari anlamda önemli gelişmeler yaşanmıştır (Hikmetağalar, 2005). 1878 yılında adanın Osmanlılar tarafından İngilizlere kiralınması ile birlikte başlayan İngiliz Dönemi'nde yine başkent olan Lefkoşa kenti, büyüyerek önemli ölçüde gelişmiştir. Bu dönemde kent sur dışına taşarak genişlemiş, yeni yapılar inşa edilmiş ve adaya ilk kez gelen motorlu taşıtlara bağlı olarak kentin dolaşım alanları değişime uğramış, yeni trafik aksları oluşturulmuştur (Turkan, 2008). Adada kapsamlı olarak nüfus sayımlarının yapılmasına bu dönemde başlanmıştır. 1881 yılında yapılan ilk nüfus sayımında Lefkoşa kentinin nüfusu 11.531 kişi, 1931 yılında yapılan sayımda 23.234 kişi, 1946 yılında yapılan nüfus sayımında ise 34.485 kişi olarak kayıtlara geçmiştir

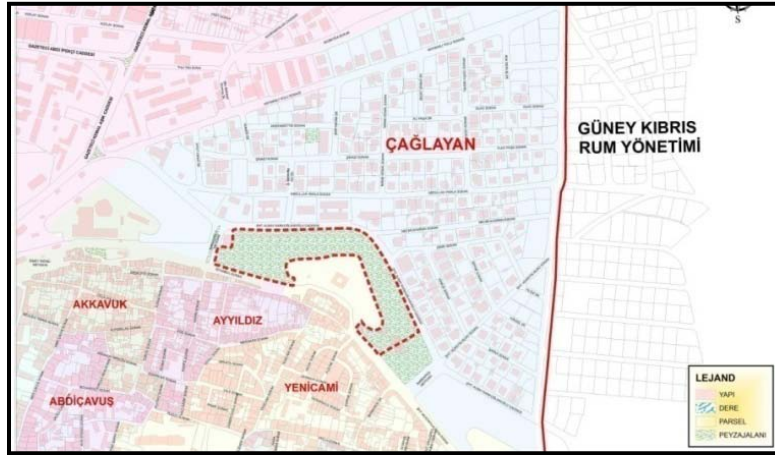
(Gürkan, 2006). 16 Ağustos 1960 yılında Türk ve Yunan taraflarının yapmış oldukları Zürih ve Londra Antlaşmaları ile adada kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde de Lefkoşa kenti başkent olma özelliğini korumuştur. İngiliz Döneminde oluşan ticari ilişkiler bu dönemde geliştirilmiş ve yeni çalışmalar yapılmıştır. 1960 yılında adada yapılan nüfus sayımında Lefkoşa'nın nüfusu 45.490 olarak açıklanmıştır (URL 2). 1963 yılında Kıbrıs'ta başlayan Kıbrıslı Türk ve Rum toplumları arasındaki siyasi anlaşmazlıklar nedeniyle Lefkoşa kenti kuzey ve güney olarak yeşil hat ile ikiye bölünmüştür. Kentin iki yarısında da Lefkoşa başkent olarak varlığını sürdürmüştür. 1974 yılında Kıbrıs'ta yaşanan politik süreçler sonrasında, 13.02.1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti, daha sonra 15.11.1983 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur (Gürkan, 1996). Kıbrıs'ın kuzey kesiminde, 2006 yılında yapılan nüfus sayımında Lefkoşa kentinin nüfusu 85,579 kişi olarak açıklanmıştır (URL 3). Adada en son yapılan nüfus sayımı olan 2011 yılına ait sonuçlara göre Lefkoşa kentinin nüfusu 94.824 kişi olarak kayıtlara geçmiştir (URL 4). Günümüzde Lefkoşa kenti, 1980'li yılların sonlarından itibaren açılan üniversitelerin de etkisiyle merkezi, ticari, sosyal, kültürel ve sanatsal anlamda önem kazanan bir kent halini almıştır.

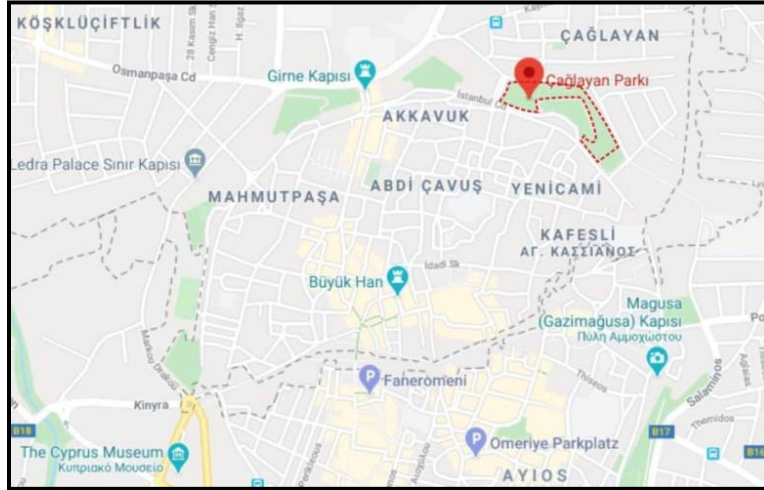
Şekil 1: Lefkoşa kentinin konumu (URL 5)

Çağlayan Parkı

Çağlayan Parkı, Lefkoşa kentinin tarihi dokusunda bulunan Musalla Burcu ile Cevizler Burcu arasında yer almaktadır (Şekil 2). 1964 yılında adada yaşanan bölünme sonrası oluşan dolaşım ve ulaşım yetersizlikleri kuzey Lefkoşa'da yaşayan halkı da olumsuz etkilemiştir. Çağlayan Parkında bu olumsuzluğu azaltmak üzere, halkın buluşma, toplanma, eğlenme gibi yeşil alan ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturulduğu bilinmektedir. Bu dönemde park, "Çağlayan Çocuk Bahçesi" olarak adlandırılmıştır (Şekil 3).

Şekil 2: Çağlayan Parkının harita görüntüsü (LTB, 2019)

Şekil 3: Çağlayan Parkının konumu (URL 6)

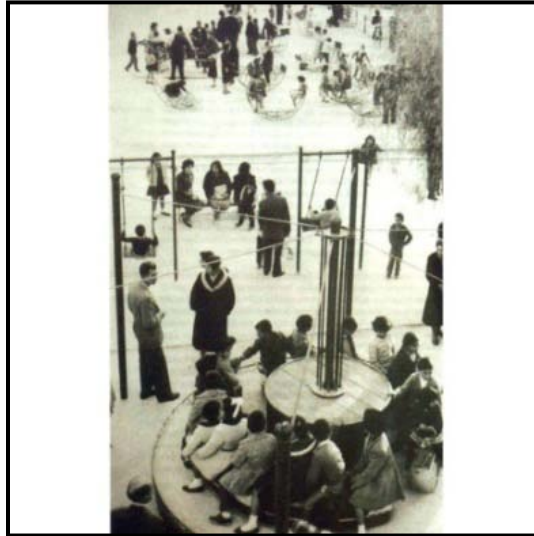
Parkin tarihi ile ilgili detaylı bilgilerin yer aldığı bir kaynak bulunmamaktadır. Geçmişte burada yaşamış olan ve parkı kullanan kişiler ile yapmış olduğumuz görüşmede parkın; peyzaj açısından gelişmiş olduğu ve çok çeşitte çocuk oyun araç gereçlerinin yer aldığı bilgisine ulaşılmıştır. Bununla birlikte, Çağlayan Parkında gerçekleştirdiğimiz anket çalışmasına katılan kullanıcılar, geçmişte burada süs havuzlarının, yazlık sinemanın olduğundan ve çocuk oyun ekipmanlarının fazlalığından bahsetmişlerdir. Ayrıca katılımcıların bir kısmı parkın geçmişte çok aktif kullanıldığını ve bayram, şenlik gibi çeşitli aktivitelere ev sahipliği yaptığını belirtmişlerdir (Şekil 4). Diğer bir ifadeyle Çağlayan Parkı, geçmişteki fonksiyonlarının etkisiyle bölge halkı tarafından yoğun kullanılan, insanların çocukları ile birlikte vakit geçirdikleri önemli bir kent parkı niteliğine sahiptir.

(a) Çağlayan Parkı - 1960 sonrası (S. Olgun'dan) (b) Çocuk oyun ekipmanları- 1968 (M. Altuner'den)

(c) Çocuk Bahçesi su ögesi- 1965 (P.Sağlı'dan) (d)Çağlayan Parkı- 1962 sonrası (T. Bağışkan'dan)

Çocuk bahçesi- 1960 (T. Bağışkan'dan)

Şekil 4: Çağlayan Parkı Tarihi Görüntüleri

Çağlayan Parkı, 2008 yılında yapılan yenileme çalışması ile günümüzdeki görünümünü almıştır. Park yaklaşık olarak 20 bin dönümlük arazi üzerine kurulmuştur. Yenileme çalışması sonrası parka; kafeterya, çocuk oyun ve spor ekipmanları, aydınlatma, çöp kovaları, pergola ve heykeller gibi çeşitli donatı elemanları, hayvan (tavus kuşu) barınağı gibi eklemeler yapılmıştır (Şekil 5).

Şekil 5: Çağlayan Parkı genel görüntü (E.Köksaldı - 2019)

Parkta yer alan bitkisel öğelerin büyük çoğunluğunun geçmiş dönemlere ait olduğu, biçim ve boyutlarından anlaşılmaktadır. Bu bitkiler parka işlevsel ve ekolojik olarak fayda sağlamaktadır. Düzenleme çalışmaları kapsamında parka; ağaç, çalı gibi yeni bitkisel öğelerin dikildiği, geçmişe ait olan bazı bitkilerin ise kesildiği görülmektedir (Şekil 6a,6b).

(a) Çağlayan Parkı Bitkisel öğeler genel görünüm (b) Çağlayan Parkı Bitkisel öğeler ve kesilen bitkiler

Şekil 6: Çağlayan Parkı bitkisel öğeler (E.Köksaldı - 2019)

Çağlayan Parkında yer alan çocuk oyun ekipmanları, farklı yaş grubundan çocukların kullanımına uygundur ancak farklı fiziksel özelliklere sahip (engelli vb.) olan çocukların kullanımı için uygun bir ekipman bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra bu ekipmanlar, yeterli sayı ve çeşitlilikte değildirler. Çocuk oyun alanının zemini, kaza ve yaralanma riskine karşı, yumuşak bir malzeme olan kauçuk ile kaplanmıştır (Şekil 7).

Şekil 7: Çağlayan Parkı çocuk oyun alanı (E.Köksaldı'dan, 2019)

Çağlayan parkında, yetişkinlerin kullanımına uygun olan çeşitli spor aletleri yer almaktadır. Zemini kauçuk malzeme ile kaplanan alanda yer alan aletlerin, bakımsız ve farklı özelliklere sahip bireylerin kullanımı için uygun olmadığı görülmektedir (Şekil 8).

Şekil 8: Çağlayan Parkı spor alanı (E.Köksaldı'dan, 2019)

Park kullanıcılarına kapalı bir mekân olarak hizmet vermekte olan kafeterya ise kullanım alanı olarak yeterli boyutta ve işlevsel bir yapıda değildir (Şekil 9).

Şekil 9: Çağlayan Parkında yer alan kafeterya (E.Köksaldı'dan, 2019)

Park içerisinde yer alan donatı elemanlarının (bank, oturma grupları, çöp kovası, kitaplık, heykel v.b.) büyük çoğunluğu tam anlamıyla kullanıma hizmet etmemekte olup, bakımsız ve yetersiz sayıdadırlar. Bunun yanı sıra aydınlatma elemanlarının yeterli olmaması, parkın gece kullanımını kısıtlamaktadır. Ayrıca bu alan içerisinde tavus kuşlarının yer aldığı bir kafes de yer almaktadır (Şekil 10a, 10b, 10c, 10d).

(a) Oturma grupları ve aydınlatma elemanları

(b) Tavus kuşu kafesi ve çöp kovaları

(c) Kitaplıklar

(d) Heykel

Şekil 10:Çağlayan Parkında yer alan donatı elemanları ve kent mobilyaları (E.Köksaldı'dan, 2019)

Günümüzde Çağlayan Parkı bölgede yaşayan halk tarafından yürüyüş, buluşma, dinlenme amacıyla kullanılmakta, zaman zaman da sergi, festival gibi etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma Yöntemi

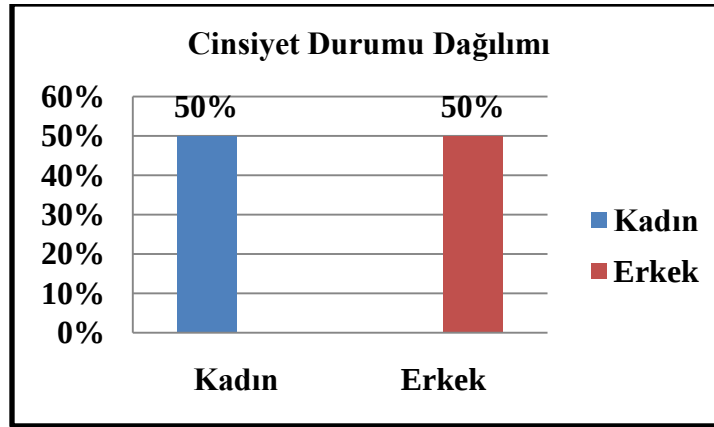
Araştırma yöntemi olarak, kullanıcıların Çağlayan Parkı'yla ilgili memnuniyet seviyesini ve parkla ilgili görüşlerini belirlemek amacıyla, park kullanıcıları ile yüz yüze görüşerek anket uygulanmıştır. Anket sorularını oluştururken konu ile ilgili yapılmış olan literatür ve saha çalışmalarından faydalanılmıştır.

Anket soruları iki bölümden ve toplamda 23 sorudan oluşmaktadır. Birinci bölüm, kullanıcıların demografik özelliklerinin belirlenmesine yönelik 3 sorudan, ikinci bölüm ise parka dair kullanım durumunu ve memnuniyet düzeyini belirlemeye yönelik likert tipi 20 sorudan oluşmaktadır. Anket çalışması sonucunda; kullanıcıların parkı kullanımına, donatı elemanlarının yeterliliğine, parkın tarihi kimliğine ve yenileme çalışmalarına ilişkin görüşlerine ulaşmak hedeflenmiştir.

Örneklem

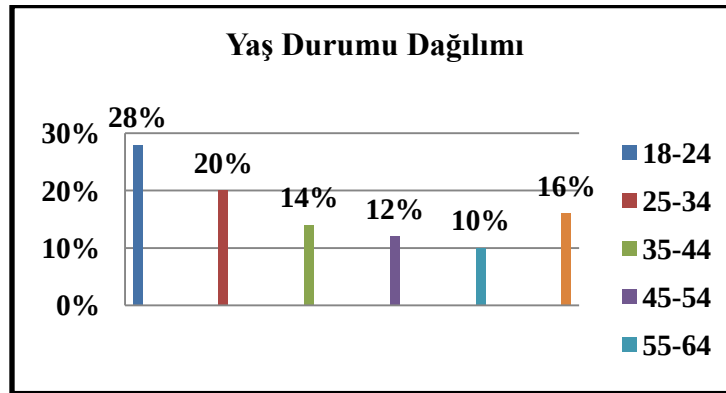
Araştırmamız kapsamında, Çağlayan Parkı kullanıcılarının parkla ilgili memnuniyet düzeyini ve görüşlerini tespit edebilmek amacıyla bir anket çalışması yapılmıştır. Yanıt veren kullanıcıların rastgele seçildiği ve yüz yüze görüşme ile yürütülen anket çalışması, hafta içi ve hafta sonu olmak üzere 50 kişiye uygulanmıştır. Bu anket çalışması dönem olarak 2020 yılının Ocak ayında gerçekleştirilmiştir.

Cinsiyet: Anket çalışmasına katılan kişilerin % 50'si kadın, % 50'si ise erkektir (Şekil 11).

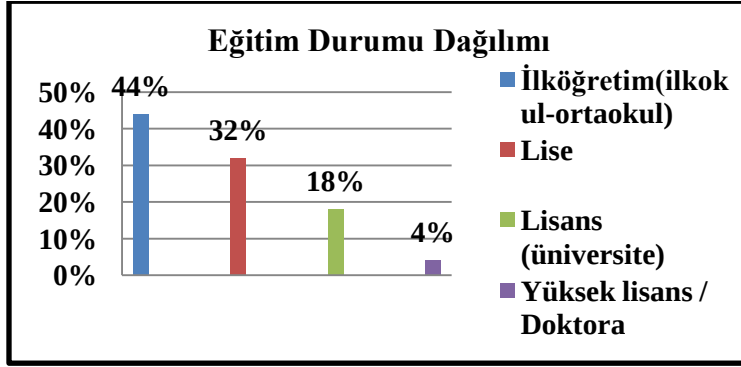
Şekil 11: Ankete katılan kullanıcıların cinsiyet durumu(%)

Yaş: Katılımcıların % 28'i 18-24, %20'si 25-34, %16'sı ise 64+ yaşları arasındadır. Detaylar Şekil'12'de verilmektedir.

Şekil 12: Ankete katılan kullanıcıların yaş durumu(%)

*Eğitim:*Anket çalışmasını gerçekleştirdiğimiz park kullanıcılarının eğitim durumu ile ilgili ulaşılan bilgiler şöyledir; %44'ü ilköğretim (ilkokul-ortaokul),4'ü ise yüksek lisans/doktora seviyesinde eğitime sahiptir. Detaylar Şekil'13'de verilmektedir.

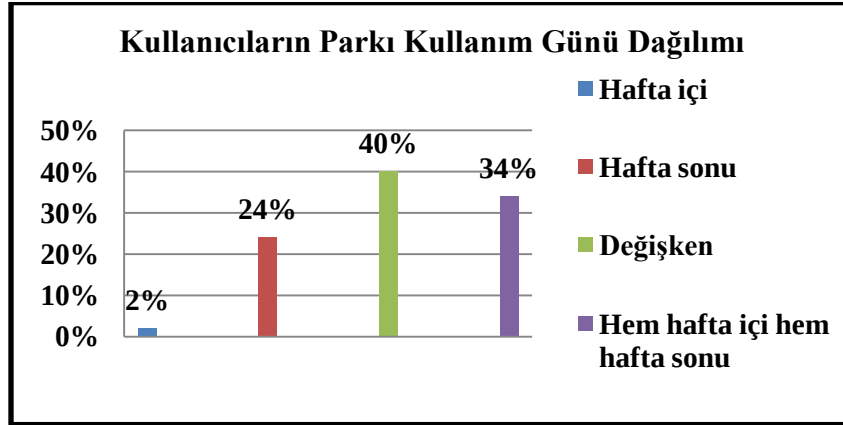

Şekil13:Ankete katılan kullanıcıların eğitim durumu(%)

Bulgular

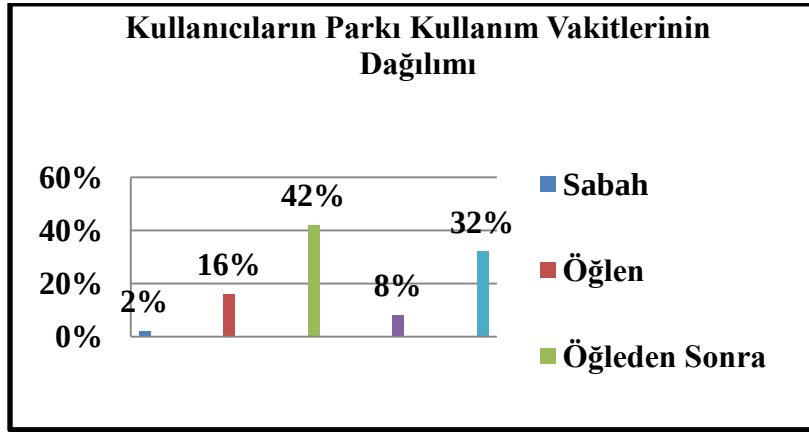
Lefkoşa kentinin tarihi dokusunda yer alan Çağlayan Parkı'nın kullanıcı memnuniyetini ölçmek üzere gerçekleştirdiğimiz anket çalışmasının ikinci bölümü, Likert tipi 20 sorudan oluşmaktadır. Katılımcıların parkı kullanım durumu ve memnuniyet seviyesini ölçmeyi amaçlayan sorulara verilen cevaplaraşağıdaki gibidir.

Kullanıcıların parkı kullanım günleri: Anket katılımcıların %40'ı 'parkı haftanın hangi günleri kullanıyorsunuz' sorusuna değişken, %2'si ise hafta içi cevabını vermiştir (Şekil14).

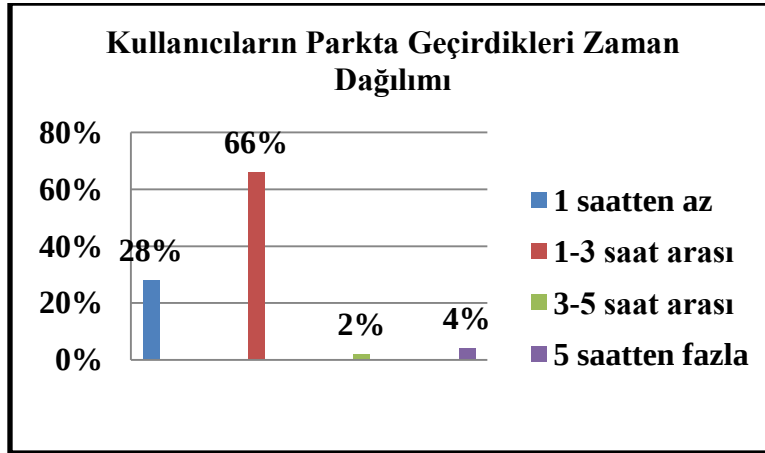
Şekil 14: Ankete katılan kullanıcıların parkı kullanım günleri(%)

Kullanıcıların parkı kullanım vakitleri: Ankete katılan kullanıcıların %42'sinin parkı öğleden sonra, %2'sinin ise sabah kullandığı tespit edilmiştir (Şekil15).

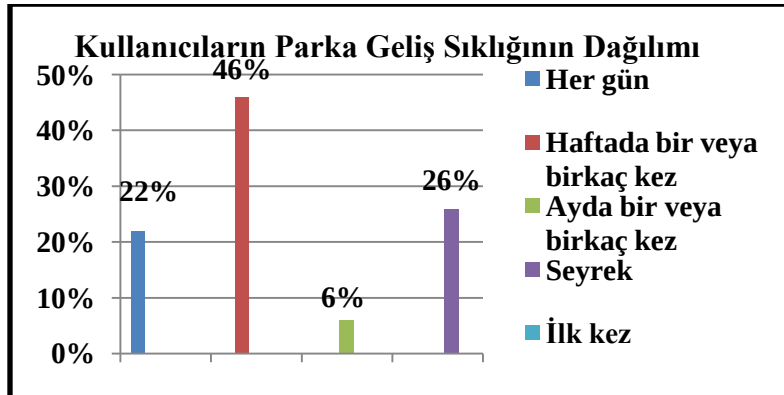
Şekil 15: Ankete katılan kullanıcıların parkı kullanım vakitleri(%)

Kullanıcıların parkta geçirdikleri zaman: Katılımcıların %66'sının 1-3 saat, %2'sinin ise 3-5 saat arası parkta vakit geçirdikleri tespit edilmiştir (Şekil16).

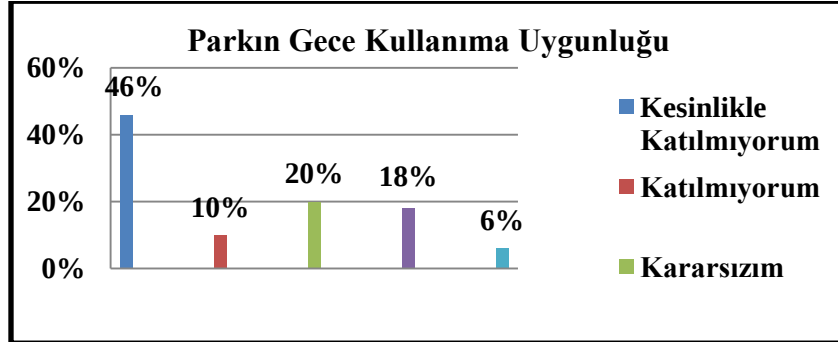
Şekil 16: Ankete katılan kullanıcıların parkta geçirdikleri zaman (%)

*Kullanıcıların parka geliş sıklığı:*Anket katılımcılarının %46'sının haftada bir veya birkaç kez, %6'sının ise ayda bir veya birkaç kez parka geldiği tespit edilmiştir (Şekil17).

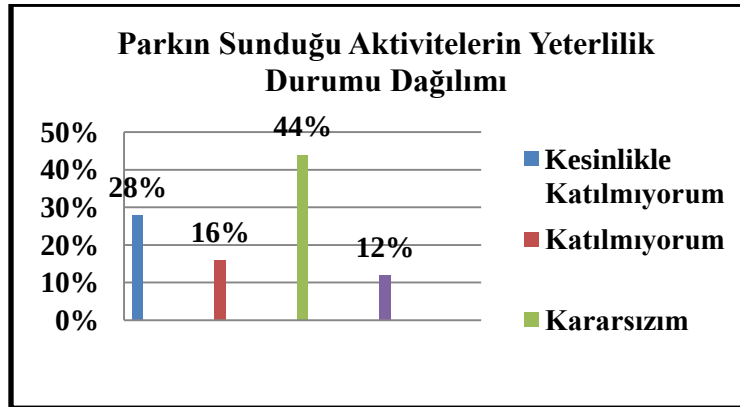
Şekil 17: Ankete katılan kullanıcıların parka geliş sıklığı(%)

Park gece kullanımı için uygundur: Bu düşünceye, anket çalışmasına katılan Çağlayan Parkı kullanıcılarının %46'sı “Kesinlikle Katılmıyorum”, %6'sı ise “Kesinlikle Katılıyorum” cevabını vermiştir (Şekil18).

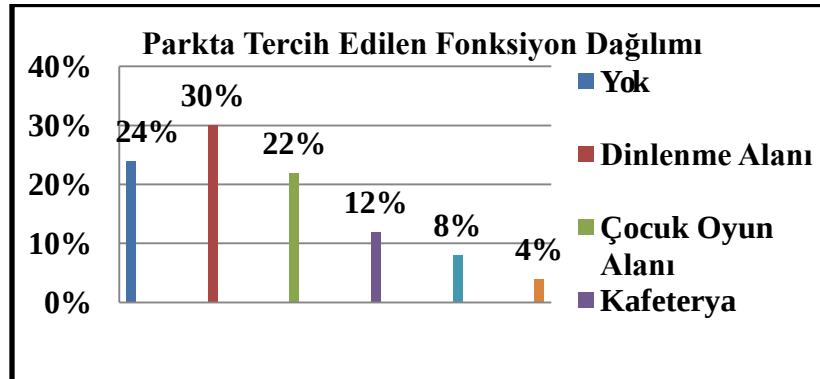
Şekil18:Parkın gece kullanıma uygunluğu (%)

*Parka gelme sebebim farklı aktivite alanlarına sahip olmasıdır:*Bu düşünceye katılımcıların %44'ü “Kararsızım”,%12'si ise Katılıyorum” cevabını vermiştir (Şekil19).

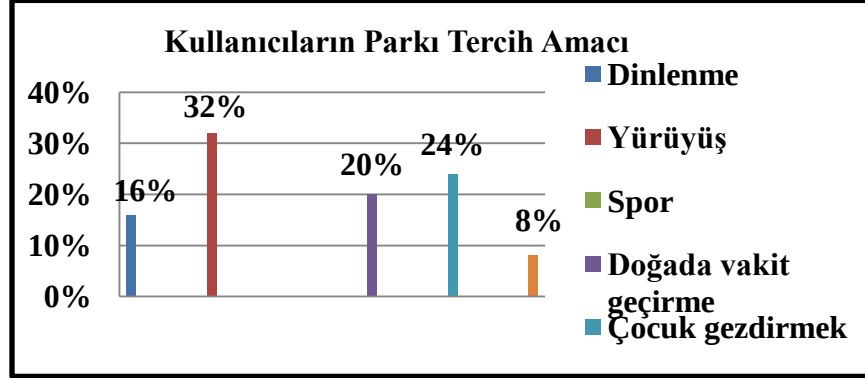
Şekil19: Parka gelme sebebim farklı aktivite alanlarına sahip olmasıdır (%)

Parkta tercih edilen fonksiyon: Anket katılımcılarından %30'unun parkta tercih ettiği fonksiyon dinlenme alanı, %8'inin ise spor alanıdır (Şekil 20).

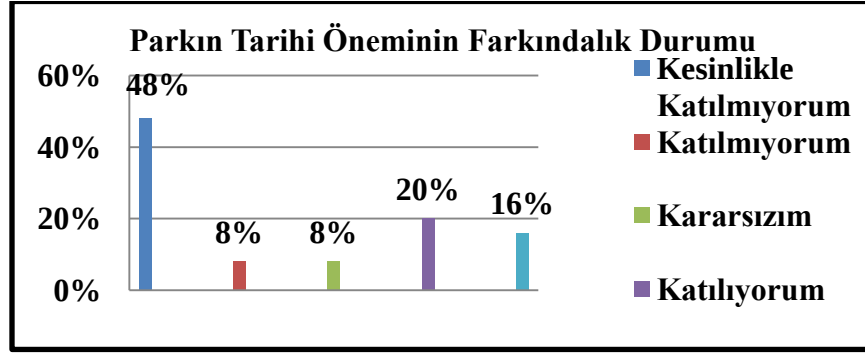
Şekil 20: Parkta tercih edilen fonksiyon (%)

Parkı tercih amacı: Anket katılımcılarının %32'si parkı yürüyüş amaçlı, %16'sı ise dinlenme amacından dolayı tercih etmektedir (Şekil 21).

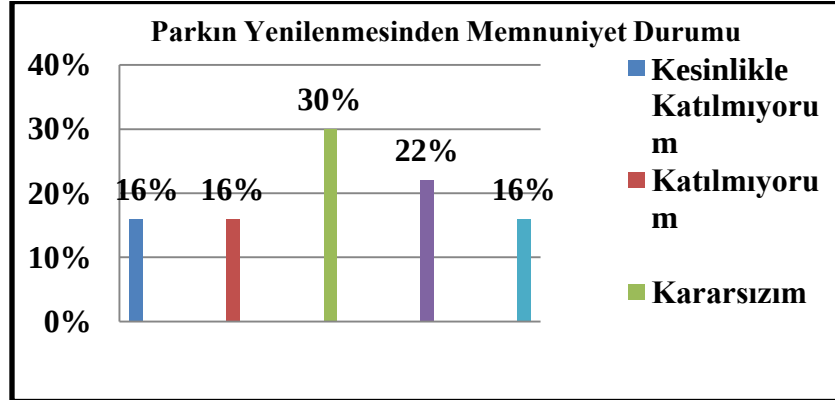
Şekil 21: Parkı tercih amacı (%)

Çağlayan Parkı'nın tarihi öneminin farkındayım: Bu düşünceye katılımcıların %48'i "Kesinlikle katılmıyorum", %16'sı ise "Kesinlikle katılıyorum" yanıtını vermiştir (Şekil 22).

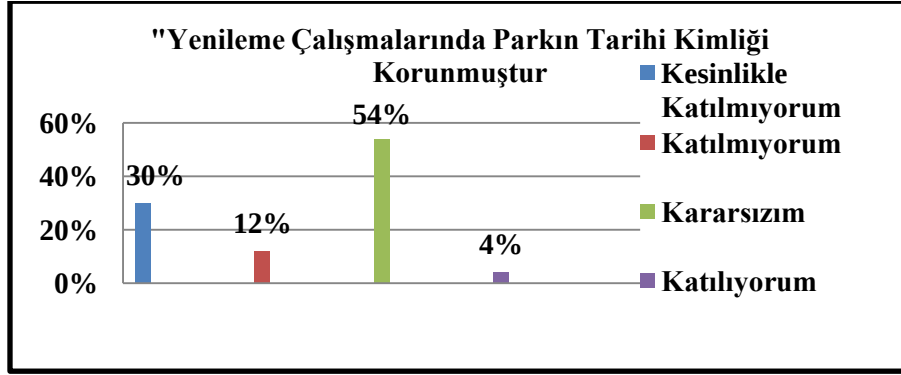
Şekil 22: 'Parkın tarihi öneminin farkındayım' (%)

Çağlayan Parkı'nın yenilenmesinden memnunum: Bu düşünceye katılımcıların %30'u "Kararsızım", %16'sı ise "Kesinlikle Katılmıyorum" cevabını vermiştir (Şekil 23).

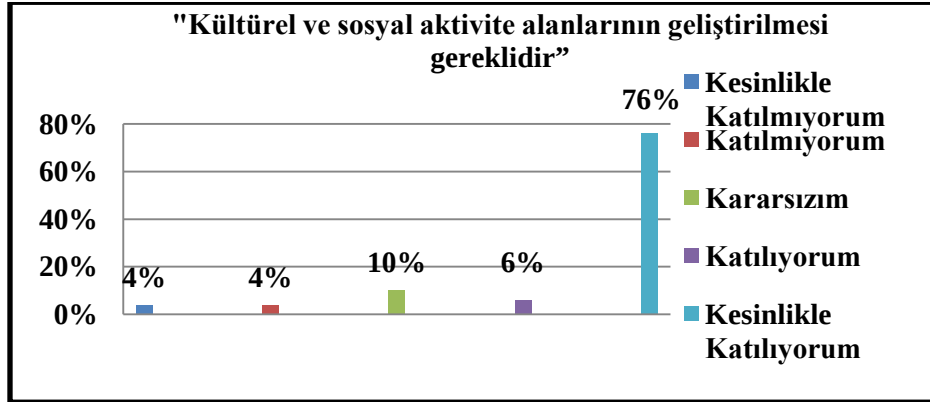
Şekil 23: 'Çağlayan Parkı'nın yenilenmesinden memnunum' (%)

Yenileme çalışmalarında parkın tarihi kimliği korunmuştur: Düşüncesine katılımcıların %54'ü "Kararsızım", %4'ü ise "Katılıyorum" cevabını vermiştir (Şekil 24).

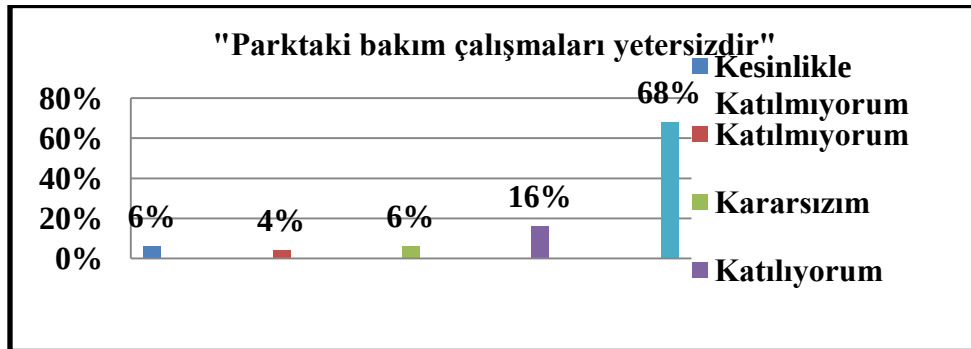
Şekil 24:Yenileme Çalışmalarında Parkın Tarihi Kimliği Korunmuştur (%)

Kültürel ve sosyal aktivite (açık hava sahnesi, halk kütüphanesi vb.) alanlarının geliştirilmesi gereklidir: Düşüncesine, ankete katılan park kullanıcılarının % 76'sı "Kesinlikle Katılıyorum", % 4'ü ise "Katılmıyorum" yanıtını vermiştir (Şekil 25).

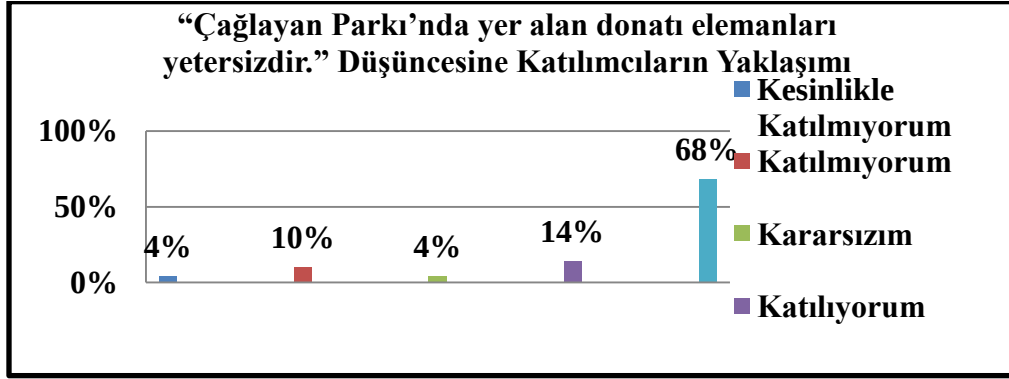
Şekil 25: Kültürel ve sosyal aktivite alanlarının geliştirilmesi gereklidir (%)

*Parktaki bakım çalışmaları yetersizdir:*Düşüncesine, katılımcıların % 68'i "Kesinlikle Katılıyorum", % 4'ü ise "Katılmıyorum" cevabını vermiştir (Şekil 26).

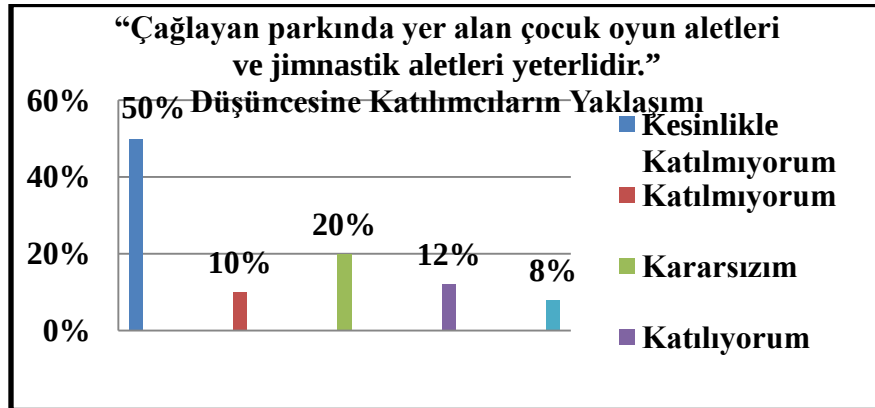
Şekil 26:Parktaki bakım çalışmaları yetersizdir (%)

*Çağlayan Parkı'nda yer alan donatı elemanları (banklar, çöp kovaları, aydınlatma elemanları) yetersizdir.*Düşüncesine, katılımcıların % 68'i "Kesinlikle Katılıyorum", % 4'ü ise "Kesinlikle Katılmıyorum" cevabını vermiştir (Şekil 27).

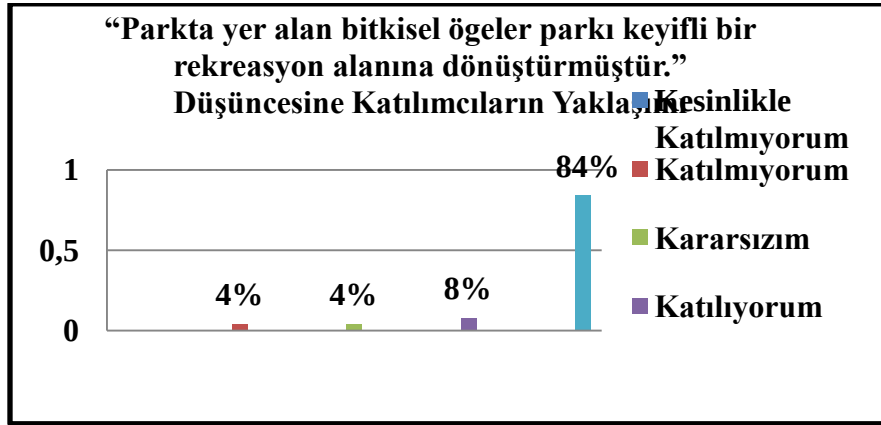
Şekil 27: Çağlayan Parkı'nda yer alan donatı elemanları yetersizdir (%)

*Çağlayan parkında yer alan çocuk oyun aletleri ve jimnastik aletleri yeterlidir.*Düşüncesine, katılımcıların % 50'si "Kesinlikle Katılmıyorum", % 8'i ise "Kesinlikle Katılıyorum" cevabını vermiştir (Şekil 28).

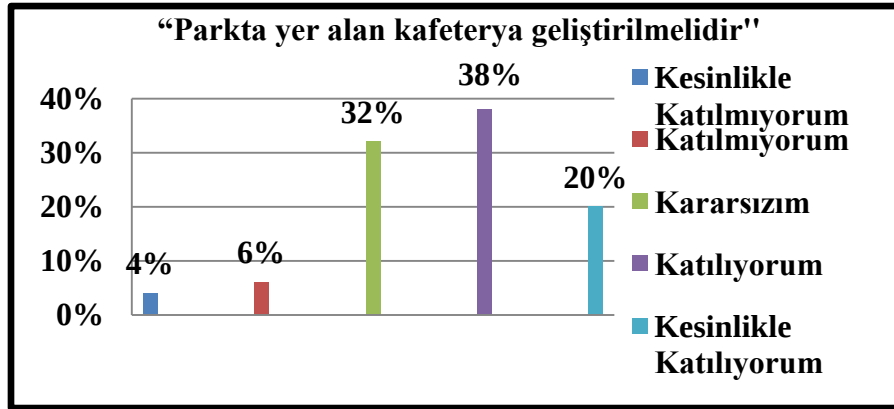
Şekil 28:Çağlayan parkında yer alan çocuk oyun aletleri ve jimnastik aletleri yeterlidir (%)

*Parkta yer alan bitkisel öğeler (ağaçlar, çalılar vb) parkı keyifli bir rekreasyon alanına dönüştürmüştür.*Düşüncesine, katılımcıların % 84'ü "Kesinlikle Katılıyorum", % 4'ü ise "Katılmıyorum" cevabını vermiştir (Şekil 29).

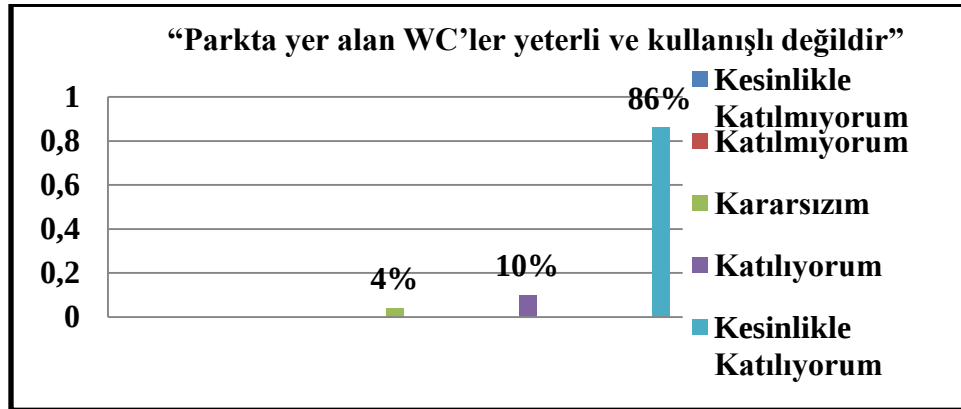
Şekil 29: Parkta yer alan bitkisel öğeler parkı keyifli bir rekreasyon alanına dönüştürmüştür (%)

Parkta yer alan kafeterya geliştirilmelidir: Düşüncesine, Katılımcıların % 38'i "Katılıyorum", % 4'u ise "Kesinlikle Katılmıyorum" cevabını vermiştir (Şekil 30).

Şekil 30: Parkta yer alan kafeterya geliştirilmelidir (%)

Parkta yer alan WC'ler yeterli ve kullanışlı değildir: Düşüncesine, katılımcıların % 86'sı "Kesinlikle Katılıyorum", % 4'u ise "Kararsızım" cevabını vermiştir (Şekil 31).

Şekil 31: Parkta yer alan WC'ler yeterli ve kullanışlı değildir (%)

Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmamız kapsamında Çağlayan Parkı'nın kullanıcılar açısından memnuniyetinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen anket çalışmasına göre ulaşılan sonuçları şöylece açıklayabilmekteyiz:

Ankete katılan kullanıcıların çoğunluğunun eğitim durumu (%44) ilköğretim (ilkokul-ortaokul) ve (%28) 18-24 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun (%40) parkı kullandıkları gün değişken olarak tespit edilmiştir. Kullanıcıların çoğunluğu (%42) parkı öğleden sonra ziyaret etmektedir. Parka gelenlerin büyük bir kısmı (%66) parkta 1-3 saat arası vakit geçirmektedir. Kullanıcıların çoğunluğu (%46) parkı haftada bir veya birkaç kez ziyaret etmektedirler.

“Parka gelme sebebim farklı aktivite alanlarına sahip olmasıdır” sorusuna anket katılımcılarının büyük bir kısmı (%44) ‘kararsızım’ bir diğer önemli kısmı (%28) ise ‘kesinlikle katılmıyorum’ yanıtını vermiştir. Parkı ziyaret eden katılımcıların çoğunluğu (%30) fonksiyon alanı olarak dinlenme alanını tercih etmektedir. Katılımcıların bir kısmı (%32) parkı yürüyüş, bir diğer kısmı (%30) ise çocuk gezdirme amaçlı tercih etmektedir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu (%76) parkta açık hava sahnesi, halk kütüphanesi gibi kültürel ve sosyal aktivite alanlarının geliştirilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Ulaşılan bu sonuç parktaki aktivite alanlarının yetersiz olduğunu bu durumun kullanım açısından olumsuzluk yarattığını göstermektedir.

Ayrıca kullanıcıların çoğunluğu (%46) parkın gece kullanım için uygun olmadığı düşüncesindedirler. Park kullanıcılarının önemli bir çoğunluğu (%68) parktaki bakım çalışmalarının ve donatı elemanlarının yetersiz olduğu düşüncesindedir. Yine büyük bir kesimi (%50) çocuk oyun aletleri ve jimnastik aletlerinin yetersiz olduğu düşüncesindedir.

Anket katılımcılarının çok büyük çoğunluğu (%84) kafeteryanın geliştirilmesi gerektiği düşüncesindedir. Katılımcıların önemli bir çoğunluğu ise (%86) WC'lerin yetersiz ve kullanışsız olduğunu aktarmıştır. Ulaşılan bu sonuçlar kafeteryanın ve WC'nin kullanışsız olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcıların bir kısmı (%38) parktaki bitkisel öğelerin parkı keyifli bir alana dönüştürdüğünü söylemiştir. Ayrıca, kullanıcıların önemli bir kısmı (%48) parkın tarihi öneminin farkında değildir. Kullanıcıların bir kısmı (%22) parkın yenilenmesinden memnunken, diğer bir kısmı (%30) bir fikri olmadığını, kararsız olduğunu söylemiştir. Park ziyaretçilerinin önemli bir kesimi (%54) yenileme çalışmalarında tarihi kimliğin korunmuş olduğu düşüncesinde kararsızdır. Ulaşılan sonuçlar, parkın tarihi kimliği hakkında bilgiye sahip olmayan kullanıcıların yenileme çalışmasından memnun olduğunu, parkın tarihi kimliğine hâkim olanların ise yenileme çalışmasının parka zarar verdiğini, bozulmasına neden olduğunu düşündüğünü işaret etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde kentler neredeyse kontrol edilemeyecek bir hızla büyümektedir(Marquez-Ballesteros et al., 2019). Fakat söylenebilirki, dünya bütününde farklı boyutlarda ama çoğunlukla yoğun bir şekilde gerçekleşen bu kentleşme süreçleriönemli oranda olumsuz sonuçlarıyla göze çarpmaktadır. Şöyle ki,kentler doğal çevreyi insan eliyle değiştirip dönüştürerek büyüdükçe hem kendi içerisinde çeşitli (sosyal, fiziki vb.) sorunlar baş göstermekte hem de değişip dönüştürdüğü doğal alanların bozulmasına veya tamamen yok olmasına neden olarak ekolojik dengeyi olumsuz etkilemektedir. Diğer bir ifadeyle kentler, ekolojik dengenin bozulmasıyla ortaya çıkan ve artık tüm insanlık olarak yüzleşmek zorunda kaldığımız küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi önemli bir sorunun oluşmasında da önemli paya sahiptirler (Grimmond, 2007; McCarthy et al., 2010). Dolayısıyla gerek kentsel çevrelerin kent kullanıcıları açısından her anlamda daha yaşanabilir olması hem de kentleşmenin doğal çevre üzerindeki etkilerinin en aza indirilmesi bağlamında özellikle 1970’li yıllardan itibaren sürdürülebilir kent planlama ve tasarım özellikle gelişmiş ülkelerden başlayarak kabul görmeye başlamıştır(Arbolino et al., 2018; Asilsoy & Oktay, 2018). Kentsel açık yeşil alanlar ise kentsel çevrelerin daha sürdürülebilir olmasında olmazsa olmaz unsurlardır (Lee & Kim, 2015; Payne, 2002).

Hızla büyüyen başkent kuzey Lefkoşa’da da kentsel açık ve yeşil alanların önemi her geçen gün artmaktadır. Bu alanlar tarihi çevrelerin peyzaj planlaması için de oldukça önem arz etmektedir. Bu çerçevede bu çalışmada kentin önemli parklarından bir tanesi olan Çağlayan Parkı kullanıcılarının parkla ilgili farklı hususlardaki memnuniyet düzeyi ve görüşleri, yapılan anket çalışması aracılığıyla araştırılmıştır. Sonuçlara göre kullanıcılar parkın aktivite alanları ve bakım gibi hususlarda iyileştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda söylenebilir ki parka dair memnuniyet yüksek olmamasına rağmen kullanılmaktadır.

Özetle, hem Çağlayan Parkı hem de mevcut diğer yeşil alanlar hem nitelik hem nicelik olarak artırılmalıdır. Ayrıca kentin her mahallesine yeni kamusal alanlar da kazandırılmalıdır. Çünkü kentsel açık ve yeşil alanların potansiyel faydalarından en yüksek düzeyde sağlamak adına bu alanların bir sistem bütününde planlama ve uygulama süreçlerine dahil edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Arbolino, R., Carlucci, F., Simone, L., Yigitcanlar, T., & Ioppolo, G. (2018). *The policy diffusion of environmental performance in the European countries. Ecological Indicators*, 89, 130–138.
- Asilsoy B., & Oktay D. (2018). *Exploring environmental behaviour as the major determinant of ecological citizenship, Sustainable Cities and Society*, Volume 39C, 765-771.
- Gül, A., Küçük, V. (2001). *Kentsel Açık-Yeşil Alanlar ve Isparta Kenti Örneğinde İrdelenmesi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 2, 27-48.
- Gürkan, H.M. (2006). **Düñkü ve Bugünkü Lefkoşa**. Galeri Kültür Yayınları.Kıbrıs, Lefkoşa: (ISBN 996-366-003-7).
- Grimmond, S. (2007), *Urbanization and global environmental change: Local effects of urban warming*, Geogr. J., 173, 83–88, doi:10.1111/ j.1475-4959.2007.232_3.x.
- Hikmetağalar, H. (2005). **Eski Lefkoşa'da Semtler ve Anılar**. Marifet Yayınları. Türkiye, İstanbul: (ISBN 975-359-086-5).
- Kim, K. H.& Pauleit, S.(2007). *Landscape Character, Biodiversity and Land Use Planning: The Case4 of Kwangju City Region, South Korea. Land Use Policy*, 24, 264–274.
- Korkut B., A., Şişman, E. E. ve Özyavuz M. (2010). **Peyzaj Mimarlığı**. Verda Yayıncılık & Danışmanlık. Türkiye, Tekirdağ: (ISBN: 978-605-8831-0-9).
- Lee, Y. C., & Kim, K. H. (2015). *Attitudes of citizens towards urban parks and green spaces for urban sustainability:The case of Gyeongsan City, Republic of Korea. Sustainability*, 7(7), 8240-8254.
- Marquez-Ballesteros M-J., Mora-López L., Lloret-Gallego P., Sumper A., Sidrach-de-Cardona M. (2019). *Measuring urban energy sustainability and its application to two Spanish cities: Malaga and Barcelona, Sustainable Cities and Society*, Volume 45, 335-347.
- McCarthy M. P., Best, M. J., & Betts R. A. (2010). *Climate change in cities due to global warming and urban effects. Geophysical Research Letters*, Vol. 37, L09705, Doi:10.1029/2010gl042845.
- Önder, S., Polat, A.T., (2012). *Kentsel Açık-Yeşil Alanların Kent Yaşamındaki Yeri ve Önemi*. Kentsel Peyzaj Alanlarının Oluşumu ve Bakım Esasları Semineri 19 Mayıs 2012 / KONYA, 83, pp. 73-96.
- Öztürk, B. (2004). *Kentsel Açık ve Yeşil Alan Sistemi Oluşturulması: Kayseri Kent Bütünü Örneği*. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Payne, L. E., Mowen, A. J., Orsega-Smith, E. (2002). *An Examination of Park Preferences and Behaviors among Urban Residences: The Role of Residential Location, Race, and Age. Leis. Sci.*, 24, 181–198.
- Tepe, A.Z. (2010). *Tarihi Gülhane Parkı Yenileme Çalışmaları ve Kullanıcı Memnuniyeti*.Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Turkan, Z. (2008). **Lefkoşa Tarihi Kent Dokusunda Sarayönü Meydanı Oluşumu ve Gelişimi**. Işık Kitabevi Yayınları. Kıbrıs, Lefkoşa: (ISBN: 978-9963-9434-2-5).
- Woolley, H.(2003).*Urban Open Spaces*. Spon Press: London, UK.

UNESCO (2011). *Recommendation on the Historic Urban Landscape, including a glossary of definitions.*

Uzun, O. (2006). “Peyzaj Planlama ve Peyzaj Yönetimi, Türkiye’de ki Peyzaj Uygulamaları ve Avrupa Peyzaj Sözleşmesi” Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Eğitim Uygulama Programı.

URL2-[http://web.archive.org/web/20141016191920/http://www.cystat.govcy/mof/cystat/statistics.nsf/All/7F6BB26ED9D00A00C2257AD90055542A/\\$file/POPCEN11-POP_PLACE_RESID-EN-170414.xls?OpenElement](http://web.archive.org/web/20141016191920/http://www.cystat.govcy/mof/cystat/statistics.nsf/All/7F6BB26ED9D00A00C2257AD90055542A/$file/POPCEN11-POP_PLACE_RESID-EN-170414.xls?OpenElement)[Erişim Tarihi: 10.02.2020].

URL 3- <http://www.devplan.org>[Erişim Tarihi: 10.02.2020].

URL 4- <http://www.devplan.org>[Erişim Tarihi: 10.02.2020].

URL 5- <https://resim.cokbilgi.com/turk-dunyasi/kktc-haritasi.jpg> [Erişim Tarihi: 15.02.2020].

URL 6-<https://www.google.com/maps/place/%C3%87a%C4%9F+Flayan+Park%C4%B1@35.1815935,33.3648362,17z/data=!3m1!4m5!3m4!1s0x14de173f77abe05b:0x4250eef4722d8980!8m2!3d35.1815891!4d33.3670249>[Erişim Tarihi: 15.02.2020].

Türkiye Konut Kuramı Üzerine Kaynak Olarak Mimarlar Odası Dergisi; 1930-1939

Doç. Dr., Hakan Sağlam

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

<https://orcid.org/0000-0003-1410-1366>

hakan.saglam@omu.edu.tr

Özet

Geçen yüzyılın başında yaşanan sosyal, ekonomik ve politik değişimler tüm dünyayı etkilemiştir. Bu hızlı değişimler konutu, sorun alanlarının en önemlisi olarak gündeme oturtmuştur. Modern mimarlığın, konut sorunu üzerine kurgulanıp dünyaya getirildiği, sonuçta da konut sorunu ile öldüğü, iddiaları uzun süre gündemi meşgul etmiştir. Tarihsel süreçte, konutun kuram ve pratiği, özneye bağımlı, statik, değişmez, nesnel bir olgu olarak başlamış, sonraki yıllar, yerini, öznenin bağımsız, dinamik, değişebilir ve bu bağlamda da öznel kabul edilebilecek yaklaşımlara bırakmıştır. Ülkemizde de yeni cumhuriyetin başlangıç sürecinde, sosyal politik ekonomik kırılma süreçleri devam ederken çok erken sayılabilecek bir dönemde, konut sorunu mimarlık alanında önemli bir alanı oluşturmuştur. Çalışmanın amacı, 1930'lu yıllar boyunca oluşturulmaya çalışan konuta ilişkin, teorik ve pratik çalışmaların, bu süreçteki gelişimini, değişimini belirlemek, bugünü etkileyecek ipuçlarını yakalamak ve çıkarılacak sonuçların güncel konut sorununa etkilerini saptamaktır. Çalışmada konuta ait teorik ve pratik çalışmalar birlikte kullanılmıştır. Ülkemiz mimarlık ortamını besleyen, uzun zaman tek yayın organı olarak çalışan, mimarlar odası dergisi 'Arkitekt' kapsamında ele alınan, basılı metinler, projeler ve yapılar üzerinden yeniden bir okuma yapılmıştır. Bu kapsamda, günümüze ışık tutacak değerlendirmelerin yapılması araştırmanın yöntemini oluşturmaktadır. Yüzyıla yaklaşan tarihsel farka karşın teori ve uygulama alanına yeniden bakmak önemli bir birikim sağlayacak, mimari stratejileri anlayıp, kaçırılan fırsatları hatırlamak, çalışmanın temeli olarak kabul edilebilir. Konutun çok karmaşık yapısı içinde, mimarlığı kontrol edebilme mekanizmalarını yeniden gözden geçirmek, bugün konut çalışanlar için yeni duyarlılıkları üretmenin de yöntemini belirleyebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Konut, 1930'lu Yıllarda Konut, Konut Teori ve Pratiği

Chamber of Architects Journal as Reference of Housing Theory in Turkey; 1930-1939

Abstract

Political, social and economic changes were affected the whole world at the beginning of the last century. Because of these rapid changes, housing became the most important problem on the architectural agenda. Modern architecture was erected on the housing problem and that it killed also with the housing problem, that allegations had taken long been on the architectural discussions. In the historical process throughout the world, the theory and practice of housing started as a subject-dependent, static, invariable objective phenomenon and gradually left its place to approaches that are independent of the no subject, dynamic, changeable and subjective in this context. In our country, at the beginning of the new republic, the housing problem occupied an important area in the field of architecture. The aim of this study is to determine the development and change of the theoretical and practical works related to the housing, which was trying to be formed during the 1930s, to catch the clues that will affect the present and to determine the effects of the results to be obtained on the current housing problem. Also, theoretical and practical documents of the housing were used together. Sources, feeding the architectural environment of our country, working as the only publishing body for a long time, were handled within the scope of the magazine of the chamber of architects, and a re-reading was made over printed texts, projects and buildings. In this context, making evaluations that will shed light on the days constitute the method of the research. Despite the historical difference approaching the century, looking again at the field of theory and practice will provide a significant accumulation, understanding architectural strategies and remembering missed opportunities can be accepted as the basis of the study. Within the very complex structure of the housing, revising the mechanisms of controlling architecture will be able to determine the method of generating new sensitivities for daily housing problem.

Keywords: Housing, Housing in 1930s, Housing Theory and Practice

GİRİŞ

Geçtiğimiz yüzyılın hemen başında yaşanan köklü değişimler, tüm dünyayı etkileyecek oluşumları da tetiklemiştir. Doğrudan olmasa da, gelişen durum karşısında en çok etkilenen alanlar kentler ve mimarlık olmuştur. Mimarlığın bugüne kadar çözümlenemeyen problemi olan konut sorunu bu hızlı değişimler nedeniyle en önemli problem alanlarından biri haline gelmiştir. Konut konusunda geliştirilen teoriler, yapılan uygulamalar, sürekli arayışlar konunun hala güncel olduğu, yeni çalışmalara ihtiyaç duyulduğu fikrini güçlendirmektedir. Her geçen gün çoğalarak artan sorunlar konutun yeni problemlerini tanımlamakta yeni arayışları gündeme getirmektedir. Değişen çok fazla yaklaşım, teori, uygulama, vd. araçlara karşın sorun giderek büyüyerek yine yeniden karşımızda durmaktadır. Bugüne kadar yapılan çalışmalar göstermiştir ki, dünyada konut sorununu, ilk gündeme taşıyan, yasal dayanakla da (1902 konut kanunu) çözüme girişimini başlatan, Hollanda başta olmak üzere özellikle sorunu daha alt ölçeklerde yaşayan ülkelerin yaklaşımları çok daha güçlü ve kararlı görünmektedir. Bulunduğumuz coğrafyada, siyasal hareketlerin yoğunluğu konut konusundaki çalışmaları geciktirse de Osmanlı döneminden başlayarak Cumhuriyet sürecine devam eden zaman diliminde gerek yasal zeminde, gerek düşünce yapısı ve uygulamada konuta ilişkin önemli dönüm noktaları atlatılmıştır. Cumhuriyet öncesi dönemde özellikle gezginlerin kaleminden tanıtılan ülkemiz kentleri, mimarlığı ve konutları önemli bir birikimi oluşturmaktadır. Cumhuriyetin ilan edilmesi, başkentin yer değiştirmesi, yeni oluşan kurumsal yapı, politik sosyal ve ekonomik yapının canlanması bütün dikkatleri Ankara üzerine yoğunlaştırmıştır. Bu çalışmanın çerçevesini oluşturan tarihsel süreç 1931 de yayın hayatına başlayan mimarlar odası dergisi mimar'ın yayına başlaması ile çakıştırılmıştır. Cumhuriyetin kurulmasından kısa bir dönem sonra "Türkiye'de mimarlık yayıncılığının öncüsü olarak, 1931'de 'Mimar' adıyla yayına başlayan, 3 yıl sonra aldığı adla anılan 'Arkitekt' dergisi oldukça ilginç bir öyküye sahiptir." (Akay, 2018) Doğal olarak derginin temsil ettiği mimarlar odasının kurumsal ve sektörel kimliğini yansıttığı kabul edilebilir. Dergi tarihine baktığımızda yayın kurulu giderek güçlense, kurumsallaşmaya başlasa da amatör bir ruhla çalışmaktan vazgeçmemiştir. Dergi farklı dönemlerde el değiştirmesine karşın, yayın büyük bir çabayla, profesyonel bir titizlikle yayın hayatına devam ettirmeye çalışılmıştır. Derginin ilk çıktığı yıllarda "Cumhuriyet döneminde altın çağını yaşayan mimarlık mesleğinin temsilcisi olarak oldukça imtiyazlı bir konumda, CHP tarafından sahiplenilerek genç Türkiye mimarlığını ve modernist bakış açısını Anadolu'ya yaygınlaştırmak anlamında önemli bir görev üstlendiği bilinir." (Cengizkan, 2015,85) Denebilir ki dergi, başlangıç yıllarda yeni devletin kendisini anlatmak için seçtiği modern dili ve aynı dönem hemen her alandaki modernleşmenin popülerliği nedeni ile bu yaklaşımı destekleyerek yayın hayatına başlamıştır. Derginin 1930'lu yıllar boyunca oluşturmaya çalıştığı özellikle alt gelir gruba yönelik kentsel konuta ilişkin teorik ve pratik çalışmaların yeniden okunması, bugün sorunu yeniden ele alırken önemli bir kaynak oluşturacaktır. Çerçevesi alt gelir guruplarına yönelik olarak belirlenen çalışma, meslek odası gözünden yapılanları teorik ve pratik uygulamalardan hareketle, yeni çalışmalara kaynaklık etmeyi üstlenmiştir.

1930- 39 Yıllarında Ülkenin Genel Durumu

Ülkemizde, önemli bir kalkınma dönemi olarak, bu yıllara egemen olan hükümetler bugünü etkileyecek kent, konut ve imara ilişkin önemli kararları oluşturmuşlardır. 1930 yılında tüm belediyelerle ilgili genel hükümler koyan, 1580 sayılı belediyeler yasasının çıkması ve tüm Belediyelere imar planı yapma zorunluluğunun konması önemli bir politik dayanağı oluşturmuştur. Belediyeler yasası ile getirilen hükümler sonradan iller bankasının temelini oluşturmuştur. Aynı yıl sağlıkla ilgili olarak çıkarılan, 1593 sayılı yasa, nüfusa bakmadan “kaplıca” bulunan tüm belediyelerin üç yıl içinde, şehir planı yaptırma zorunluluğu getirerek kentsel gelişimi desteklemiştir. Kentsel ve mimari ölçekte, dolaylı olarak en etkili alanlardan birisi de ulaşım sektörü için gerçekleştirilenler olmuştur. Kara, hava ve deniz ulaşımı için alınan politik kararlar, yaptırımlar ve uygulamalar tüm ülke genelinde önemli bir dönüşümün nedeni olarak kabul edilebilir. İstanbul’a bir boğaz köprüsü yapma fikri bu yıllarda doğmuş, ulaşımında gerçekleştirilen devletleştirme uygulamaları beraberinde, okul, telefon, radyo vb. farklı alanlarda devletleştirme hareketlerini getirmiştir. Ülke genelinde anıtların korunması yanında 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar yasasının kabulü, ilk kez milli bayram ve pazar günlerinin tatil kabul edilmesi bu dönemde gerçekleştirilmiştir. 1934 yılında 2443 sayılı yasa ile Bayındırlık bakanlığı görevlerinin ve örgütlenmesinin yeniden düzenlenmesi ve dolayısıyla yapı işlerinin tek bir yerden yürütülmesi, genel bir yaklaşım olarak önemlidir. 1929 yılında ilk kuruluş çalışmalarına başlanan İzmir fuarı, 1933 yılına kadar ulusal olarak sürdürülmüş, 1934 yılında uluslararası nitelik kazanmıştır. Uluslararası bir anlayışın hâkim olduğu bu yıllar sonraki yılları çok etkileyecek millileşme hareketleri de bir yandan başlamıştır. Güzel sanatlar akademisi mimarlık bölümünde Sedat Hakkı Eldem yönetiminde Milli Mimari Seminerleri’nin kurulması sonraki yılları çok etkileyecek bir oluşumun başlangıcıdır. 1936 yılından başlayarak özellikle yabancı şehircilik uzmanları ülkemize gelmeye başlamıştır. Henri Prost, Martin Wagner, Ernst Reuter, Gustav Oelsner hemen ilk akla gelen isimler olarak kentsel ve mimari anlamda etkin çalışmalarda bulunmuşlardır.

Konut Sorunu İçin İlk Öneriler

Hızlı bir tarama ile mimarlar odası dergisine bakıldığında, 1931 yılından başlayarak 1940 yılına kadar çok fazla çeşitlilikte konut makalesine, proje önerisine ve uygulanmış proje tanıtımlarına rastlamak mümkündür. Hemen dikkat çeken örnekler, yalı, apartman, köy evi, kır evi, villa gibi orta- üst gelir guruba, ya da kira evi, küçük ev, göçmen evi, büyüyeabilen ev gibi alt gelir gruba yönelik örneklerdir. Bu ana başlıklar dışında, özel sayılabilecek “yüzen ev” gibi konular da dergide yer almıştır. Bu yıllar Ankara’nın planlaması diğer kentlere örnek oluşturmuş, özellikle “yeşil alanlar ve konut mahalleri söz konusu olduğunda ise bahçeşehir, Jansen için pratik bir model oluşturmuştur.” (Akcan,2009. 70) İlk örnekler daha çok küçük, modernist, tek aile konutları üzerine yoğunlaşmıştır. 1931 de çıkan ilk sayıda tanıtılan “Bekir Beyin Evi” çok özel bir örnek olarak dergiye alınmıştır. Özellikle güzel sanatlar akademisinde hocalık yapan, Mimar "Sırrı Arif'in projelerine gelecek sayılarda da yer verileceği belirtilerek, “bir mimarın yapabileceği eseri, mimar olmayan hiç bir kimse yapamaz.” diye tanıtılarak, mimar olmanın önemi vurgulanmıştır. Derginin ikinci sayısı da aynı anlamda müstakil konut projesini sayfalarına taşımıştır. Ülkemizin apartmandan çok bu tür müstakil konutlara ihtiyacı olduğu vurgulanarak, bunların bizim “göreneğimiz” olduğu belirtilmiştir. Mimar Abidin tarafından gerçekleştirilen proje özellikle sade rahat ve ferah olması ile açıklanmıştır. Yapı hakkında genel bilgiler ve tanıtımları dışında biçimlenmeye ilişkin bir açıklama bulunmaz. Aynı yıl derginin üçüncü sayısında, mimarlık eğilimleri üzerine Andre Lurçat’dan Samih Saim’in çevirdiği bir yazı yayımlanır. Konutu odak noktasına alan yazıya, özellikle her alanda geçirdiğimiz devrimler sonucu artık çok farklı bir kuşağın varlığı ve mimarlar olarak bu yeni nesle yeni bir şeyler vermemiz gerektiği vurgulanarak başlanmıştır. Açıkça “yeni bir mimariye doğru gittiğimiz” dile getirilmiştir. Mühendisliğin mimariye katkısı, Fransa İsviçre Hollanda gibi konut konusunda öne çıkan, Ritvelt, Gropius gibi star mimarların konut örnekleri verilmiştir. Bugün artık konutun yapım şartlarının değiştiği, işlevinin farklılaştığı bu nedenle boyut ve oranların yeniden gözden geçirildiği sonuçta da konutun bugünkü biçimini aldığı aktarılmıştır. Artık ortaya çıkan konutun, bildiğimiz örneklerden çok farklı olduğu, başka bir plastik ifade taşıdığı, mekânsal düzenlerin çok daha önemli olduğu vurgulanmıştır. Yeni teknolojilerin, mimara özgürlük alanı verdiği, daha özgür tasarımlar yapılabilirdiği, neredeyse yasal bir zorunluluk gibi sürekli yapılan simetrik düzen dışında farklı düzen arayışlarının geldiği, asimetrik yapıların çok daha doğru sözlü olduğu ve işlevi yansıttığı üzerinde önemle durulmuştur. Bu özgürlüğün mimarların işine yaradığı, artık geçmişten seçmecilik yapılmadığı, diğer sanatlar gibi salt plastik olmayıp, her şeyden önce işlevsel olduğu belirtilmiştir. Mimar ekonomik, sosyal, bilimsel ihtiyaçları çözdükten sonra sanatsal olmaya çalışmalı, “güzel olabilmesi ussal tasarlanmış bir bilim eseri olması lazım değil midir?” diye sorulur. Mimari akılcı bir yöntemle ve bilim eseri olarak yaratılmalıdır ama birden mimarın teknik mükemmeliyete erişmiş, ince düşünülmüş eseri yapmakta zorlanmayacağı ancak

tinse¹ içeriğın nadiren yakalanabildiğı, oysa mimarinin ancak bununla en üst düzeye çıkabileceğı belirtilmiştir. “Mimar mantık çerçevesinde hazırladığı tasarımlarını, dolu boş, mekânsal orantılar, duvar, pencere, balkon ve benzeri motifleri kullanarak ahenkli bir şekle sokar.” Mimarının kendi elemanları olan duvar, pencere balkon gibi elemanlar birer bezeme elemanı gibi ele alınarak motif olarak adlandırılmışlardır. Bezemeden arındırılmış bir mimariden bahsederken gerçek mimari elemanlar bezemeye dönüştürülmüştür.

Mimarlık için diğerk önemli bir eleman gölge ve ışıktır. Esere zenginlik vermek için kullanılan yan elemanlar ise ikinci derecede bir oyundan ibarettir. Yeni mimarlığın üç boyutlu olduğı, yüzeylere çarpan ışık ile oran ve biçimlerin canlandığı, mekân, yüzey, boyut ve ışığın mimarinin gerçek elemanları olduğı aktarılır. Mimarlık, dolu, gözenekli, şeffaf yüzeyler², ve mekânın varlığı ile oluşmaktadır. Özellikle silmelerin mimariye katkısı üzerinde durulmuştur. Makalenin sonunda Işık ve yüzey arasındaki ilişkiden, yüzey üzerinde ışıkların nasıl kullanılması gerektiğinden bahsedildikten sonra, mimarın binayı daha da zenginleştirmek isterse bir heykeltıraşla ortak çalışması gerektiğı, yapılan eserin plastik etkisinin güçlü olması, cılız, silik ya da bir eşya gibi bezeme için kullanılmamasına dikkat çekilmiştir. Heykelin gereksiz bir bezeme olmadığı, yapının diğerk önemli öğesinin “renk” unsuru olduğı da vurgulanmıştır. Özellikle konutların dış cephelerini gereksiz süslemelerden kurtardığımız, düz beyaz duvarların zarar almadan, üzerine bir şey eklenmeden kullanılması en büyük zenginliğimizdir diye açıklama getirilir. Bugün artık mimarinin büyük düz beyaz yüzeylerini ressamaların emrine verdiğı, şimdiye kadar ressamaların çerçeveye sıkışmış ve mimariyle ilişkisiz resimler yaptıkları ancak resimlerin yeniden duvarlara yapılırdı olduğunun altı çizilmiştir. Söylenmek istenen daha önce bir süs elemanı olarak kullanılan tablolar artık mimarinin parçası olarak yeniden eskisi gibi var olmaya başlamıştır.

1929 yılında Frankfurt’ta kurulan, Beynelmilel Mesken Cemiyeti’nin, 1931 yılında Berlin’de ‘Beynelmilel Mesken kongresi’ yapacağı dergide duyurulur. Arkitekt dergisinin yayınladığı duyuru, hem kuruluş, hem de kongre hakkında bilgileri içermektedir. Kuruluşun oluşumunun amacı şöyle özetlenebilir, “kentlerde var olan konut sorununa uluslararası platformda çözüm önerileri aramak, farklı ülkelerdeki çalışmaları duyurmak, alt gelir grubu için çözüm önerileri geliştirmek, ucuz konut konusunda araştırmalar yapmak, bu alanda çalışacak özel yatırımcıları, devlet ve belediye girişimlerini desteklemektir.” (Saim 1931, 102) Bu amaç doğrultusunda kuruluşun faaliyetleri özetlenmiş, yaptığı çalışmalar aktarılmıştır.

1931 yılının 4. Sayısında mimar Abidin “Herkesin Kendi Evi “ başlıklı yazıyı yayınladı. Yazı 1930 yılında Almanya’da yapılmış bir konut yarışması üzerinedir. Anlaşıldığına göre şartname iki çocuklu aileler için üç farklı fiyata mal olacak çözüm önerileri istemiştir. Yarışmada ödül alan projeler, jüri raporlarından alıntılarla tanıtıldıktan sonra, bizdeki çalışmalara yer vermiştir. Bizdeki durum kısaca

¹Orijinal metinde (ruhi) olarak kullanılmış, bugünkü anlamda tinselle daha yakın olduğı için, böyle kullanılması tercih edilmiştir. Metnin bütününde alıntılar bugün kullandığımız biçimde çevrilerek kullanılmıştır.

² Orijinal metinde geçen bazı kelimeler bugüne uyarlanmıştır. bu’ut/ boyut,dolu hacim/ dolu mekan,ajurlu hacim/gözenekli mekan, şeffaf hacim/ şeffaf mekan, satıh/ yüzey, gibi. Dolu,gözenekli ve şeffaf mekan yerine dolu,gözenekli ve şeffaf yüzey olarak kullanmak tercih edilmiştir.

“Ülkemizde küçük evler yapılmadığı, bu anlamda ekonomik ve sıhhi örneklerle rastlanmadığı, mal sahiplerinin mimara danışmadan kendi başlarına sorunları çözmeye çalıştıkları, bu nedenle mimar dergisinin bu misyonu yerine getirecek küçük evlere örnek olabilecek projeler yayınlayacağı”, diye özetlenebilir. Bir örnek proje de yazıya eklenir, yapı işlevleri açısından tanıtılır ama altı çizilen üst kat yatak odalarının pencere önündeki çiçeklikler olur. Bunlar yapının tek süsü olarak ele alınırlar. Süsten arınmak çok önemlidir, bu çiçeklik elemanları nedeniyle itiraf edilen durum, bir anlamda günah çıkarma ihtiyacı olarak görülebilir. Arkitekt dergisinin özellikle küçük aileler için tek konut önerileri devam ederken, 1932 yılında Burhan Arif’in Almanya örneği, “Yeni Şehirlerin İnkişafı ve Siedlung’lar” makalesi dikkat çekicidir. Modern bir kentte gelişimin sürekli ve kapsamlı olması için gerekli şartlar sıralanır:

1. Süratli araçlarla mesafe ve uzaklık kavramı ortadan kaldırılmalıdır
2. Kirası ucuz ve konforlu evler inşa ederek halkın bunlara ilginin çekmek gerekir.
3. Yol, kanalizasyon ve elektriği olmayan arsalara inşaat izni verilmemelidir.
4. İpotek üzerinden şirketlerin belli arsalarda inşaat yapmasına izin verilmelidir.

Yayınların doğrudan etkisinden daha çok dolaylı bir etkiden bahsedilebilir. 1933 yılının 2. sayısında Bekir İhsan’ın kaleme aldığı “Küçük Ev Projeleri” yayınlanır. Bu küçük evler Devlet Demir Yolları içindir. Birinci tip küçük memur ailesi için düşünülen iki katlı, iki yatak odalı olandır. İkinci tip ise ekonomik olarak daha üst diyebileceğimiz müdürler için tasarlanmış, bodrumu da olan, burada kömürlüğü kalorifer dairesi ve bir hizmetçi odası bulunan yine iki odalı bir çözümdür. Batı etkisi altında tasarlanan, teras çatı malzemesi ‘ruberoit’ olarak belirtilmiştir. Aynı yıl derginin 6. Sayısında Seyfettin Nasih’in “Ankara İçin Ucuz Aile Evi Tipleri” yayınlanır. Bu evler Ankara’da hali hazırda ikamete açılmış alanda, yapılacak sokaklar üzerinde karşılıklı olarak düşünülmüştür. “Binaların, sokak yüzleri bahçeleri ile beraber sağır duvarlar la kapatılmıştır. Servis kısmı buradadır. Yaşama birimleri bahçe içindedir. Evlerin arası, duvarla ayrılmıştır. Tek kattan oluşan evlere bir holden girilmekte, girişte, wc ve oturma salonu bulunmaktadır. Bu salon kısmen büro, kısmen yemek salonu ve kısmen de istirahat için ayrılmıştır. Holden koridorla servis kısmına geçilmekte, burada ofis, mutfak ve hizmetçi odası bulunmaktadır. Binanın ortasına gelen koridor üzerinde ebeveyn yatak odası, yanında çocuk yatak odası ve aralarında banyo vardır. Ev toplam 85 m2. dir ve dışarıdan bakıldığında, genelde sıra evlerde olduğu gibi düz ve sade yüzeylerden oluşmuştur. İçeride dönük planlama aile hayatını dış dünya ile ilişkisini kesmiştir.” (Nasih, 1933, 74) Daha sonra dergi 12. ayısında yine Seyfettin Nasih’in “Ankara’da Sıra Evler Tipi:2” çalışmasını yayınlamıştır. İlkine çok benzeyen çalışma Ankara da küçük aileler için seri halinde ufak ev tipleri etüdüdür. Seri olarak üretilmelerinin daha ekonomik olacağı, sokağın karşılıklı iki yanında yer alan birimlerin sokağa kapalı tek katlı birimlerden oluşacağı, servis girişlerinin doğrudan sokaktan olacağı, arkaya bahçeye açılan evin böylece dış etkenlerden korunduğu anlatılmaktadır. Konutların aile yapısına ya da gelir grubuna göre tiplleştirilmesi beraberinde büyüeyebilen, üreyebilen, esnek konut çözümlerini gündeme taşımıştır.

Fransa da ‘La maison Croissante’ Almanya da ‘Wachsendes Haus’ olarak isimlendirilen bu yeni projeler bizde ‘büyüyeabilen evler projesi olarak’ kaleme alınmıştır. Behçet Sabri yazısına “az bir para ile evinin çatısını şimdilik kapayarak ileride parası oldukça tamamlamak ve genişletmek isteyen pek çok aileler vardır” (Sabri, 1934. 43) diye başlar. Esnek bir tasarımın nasıl olması konusunda bazı ipuçları verir. Öncelikle savaş sonrası, mimarların yeniden bir kimlik oluşturduğunu, sanatsal bir ifade yanında şehirci, ekonomist sosyolog gibi çalıştığını açıklar. Her projenin gelişigüzel büyütülemeyeceğine dikkat çekerek, özel tarlanmış konutlardan bahseder. Rastgeleliğe karşı durarak, planlanmış tasarlanmış bir gelişme modelinden bahseder. Konut ekonomik bir kalkınma aracına dönüşünce, kira evleri dergide oldukça sık rastlanılan konulardan bir haline gelmiştir. A. Sabri’nin önerisi olarak yayınlanan sıra evler makalesi teorik ve pratik olarak sıra evler üzerine geliştirilen düşünceleri aktarmaktadır. “Vaziyet plânında gösterilmiş arsa üzerinde tasarlanan sıra evlerin ikisi ev sahibine, diğer üçü de kiraya verilmek üzere” düşünülmüştür. Bu arsa üzerine, ev sahibi beş dairesi bir apartman yaptırmayı düşünmüştür. Böyle bir projenin yüksekliği 20 metre kadar olacaktır, ancak şehircilik açısından bakıldığında, arsanın Sultanahmet ve Ayasofya camilerine yakın olması böyle bir yüksekliği uygun kılmamaktadır. Bundan dolayı apartman inşaatından vazgeçilerek sıra evler tipi tercih edilmiştir. Proje, her kullanıcıya bahçe imkânı sağlamış, ekonomik olmak için mekânlar en aza indirgenmiş, oturma odası doğu, batı aksına çevrilerek sabah ve akşam güneşinden faydalanması düşünülmüştür.” (A.Sabri, 1935,170)

Dönemin ilk yarısında tek konutlar daha önemle ele alınırken, 1936 yılından sonra alt gelir grubu toplu konutları öncelikli alan olarak dergide yer almaya başlamıştır. İlk yayınlanan örnek Seyfi Arkan’ın ‘Zonguldak Kozlu Kömür–İş Amele Evleri Mahallesi Projesi’ olmuştur. 1934 Arkitekt dergisinde ‘kentsel tasarım projeleri’ yayınlanan projenin 1936 yılında ‘vaziyet planı’ ile ‘mühendis ve yönetici evlerinin’ maket fotoğrafları yayınlanmıştır. Yazıdan anlıyoruz ki, kullanıcılar için ilköğretim, tenis kortu, bekâr işçiler için yatakhane ve idare binası yapımı başlamıştır. Arazinin en üst kotunda yer alan iki katlı yönetici evinin altında hepsi manzaraya/ denize bakan tek katlı ekonomik işçi ve mühendis evleri konuşlandırılmıştır. Dönem için öncü sayılabilecek gelişebilir konut ya da işçi evleri gibi sosyal devlet anlayışının getirdiği yenilikler hızla Arkitekt dergisi içinde yer almaya başlamıştır. Zonguldak kömür-iş amele mahallesinin yayınlanmasından bir yıl sonra Casa Bella dergisinin 112. Sayısından tercüme edilen “İşçi Mahalleleri” başlıklı yazı yayınlanmıştır. İtalya’dan örneklerin yer verildiği yazı, “toplular bir şekilde, sağlık koşullarına uygun ve rasyonel mahallelerin” önemine dikkat çekmiştir. İş alanlarına yakın, hava ve güneşi bol, ana yollara bağlantılı geniş yeşil alanları olan bölgelerin tercih edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Mahalle kullanıcıları için çarşı, kilise, okul, halkevi, meydan ve spor sahası ihtiyaç programında yer almaktadır. Konutların inşa edileceği arsaların, arsa üzerinde konutların yerleşimlerinin, farklı şekillerde olabileceği tek, ikiz ya da sıra evler gibi sınıflanan tiplerin avantaj ve dezavantajları hakkına kısa bilgiler verilmiştir. Üzerinde durulan en önemli nokta konutların sağlık koşullarını yerine getirmesi ve ucuza mal edilmeleridir. Bu tür yerleşim alanları ile

“kenar mahallelerinin sefalet arz eden manzaralarının da ortadan kaldırılacağı” vurgulanan diğer önemli bir konu olmuştur.

Tek aile konutu dışında toplu üretimin öne çıkarılması, önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. 1937 yılında İnhisarlar (tekel) Bakanlığı Ankara Memur apartmanlarına ait proje dosyasının içeriği yayınlanır. Çalışmanın konusu “Bakanlık için Ankara da yapılacak “siedlung” projesi, amacı, bakanlığın bu konudaki sorularını cevaplamak ve böyle bir siedlung’un hangi şartlarda yapılabileceğini bildirmek.” olarak aktarılmıştır. Küçük orta ve büyük tipler olarak 400 adet konutu içeren iki vaziyet planı önerisi, 1/50 ölçekte hazırlanmış altı ev tipi planı, bakanlığa sunulmuştur. Projeler Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık bölümü diploma öğrencileri tarafından Bruno Taut’un gözetimi altında hazırlanmıştır. Rapor vaziyet planlarının analizleri, güneş, rüzgâr ve topografya verilerinin sunulması ile başlamış, konut tiplerinin plan, malzeme, ısıtma v.d özelliklerinin sunulması ile bitirilmiştir.(____ 1936:211)

Zonguldak Kömür-İş Amele Evlerinden sonra Seyfi Arkan 1939 da “Adana da ucuz evler mahallesi projesini iki nedenle yayınlamıştır.1) Adana belediyesinin konutlara ilişkin görüşünü halka duyurmak, yapılacak konutların kentin genel silüetine uygun olmasının esas gaye olduğunun anlaşılması ve bunun ülke genelinde benimsenmesi için örnek olmaktır. 2) Memleketin her tarafında, şehircilik çalışmalarının nasıl gelişmekte olduğunu göstermek. Yabancı bir uzman tarafından hazırlanan kentsel planların nasıl uygulamaya yönelik detaylandırıldığını anlatmaktadır.” (Arkan,1939. 97) Kentsel çalışmalarda, planların detaylandırılması gereken kısımlarının tasarımcılara dağıtılıp, uygulama buna göre yapılırsa, nazım planların genel hatlarının bozulmayacağı, gerçekleştirilen kısımlarında bu projede olduğu gibi uyumlu olacağı düşünülmüştür. Adana kent planında proje alanına giren, yollar, arsalar ve evler Adananın iklim şartlarına özellikle rüzgâr yönlerine göre düzenlendiği de bu yazıda aktarılmıştır. 1930’lu yıllar milli söylemlere karşın, modern mimarlık hareketinin temsilcisi olarak varlığını devam ettirmiştir. Modern harekete karşı ilk güçlü tepkiler 1939 yılında gelir ama asıl yayılma ve güçlenme dönemi 1940’lı yıllar olarak kabul edilebilir. Bütün kısıtlara ve yokluklara karşın 1930’lu yılların Arkitekt dergisi özellikle konut teorisi ve pratiğine yaptığı katkılarla dönemini ve bugüne kadar gelen, kuşaktan kuşağa aktarılan önemli bir kaynak olarak kabul edilebilir. Çok olumlu yaklaşımlarına karşın ilginç bir biçimde bu yıllarda farklı yayınlarda Ankara üzerine yazılar yoğunlaşırken, dergi Ankara konusuna uzak durmayı tercih etmiştir. İlginç olan, Bauhaus etkisi çok açık ve net tüm yapılarda okunabilirken hiçbir yerde kaynak, referans ya da isim olarak Bauhaus’tan bahsedilmemiştir. Almanya ve dünyadaki oluşumlardan verilen örneklerde de, durum değişmez. Ortak alınmış bir karar gibi onca Bauhaus etkisi, aktarımı, teorik ve pratik yaklaşımı bariz biçimdeyken bu etkiler bugün defalarca masaya yatırılmışken, dönem boyunca sanki hiç kimse Bauhaus adını duymamış gibi yazıp çizmiştir. Anlatılan, aktarılan ya da aynen tekrarlananlara karşın Bauhaus yanında A. Loos ve diğer öncü mimar isimleri de tercüme yazılar dışında dile getirilmemişlerdir. Yapılabilecek çok fazla eleştiri yanında genelde, 1930’lu yıllarda Ülkenin kurulma, yeniden yapılanma ve başlama çabaları içinde ve böylesine erken bir dönemde derginin oldukça istikrarlı kabul edilebilecek yayın

dönemi geçirdiği söylenebilir. Zamanın şartları dikkate alındığında böylesi bir yayını çıkarmanın zorlukları kolayca anlaşılabilir durumdadır. Asıl önemlisi dergi, Osmanlı döneminden başlayarak pek çok alanda modern'i benimsemeye hazır toplumsal alt yapıya karşın, modern mimariye uzak olan aynı topluma çok radikal sayılabilecek modernist ürünleri ve güncel eğilimleri arka arkaya her sayıda birbirini tamamlayarak sunma cesareti göstermiştir. Modern mimarinin bu kadar çabuk ve kolay benimsenmesi bir yandan bu cesarete, diğer yandan mimarlığın ekonomik politik pek çok farklı girdilerine bağlanıp okunabilir ama toplumun buna hazırlanması ayak uyduracak seviyeye getirilmesi bu tür yayınların üstlendikleri görevi başardıklarını kanıtlamaktadır. Arkitekt 1930'lu yıllarda barındırdığı zengin kültürel çeşitliliği, teorik ve pratik alandaki dengeli aktarımları, akademik içeriği ile mimarlığa özellikle konuta ilişkin önemli bir birikim gerçekleştirmiş, oldukça özgün yayın birikimini sonraki yıllara devretmiştir. Derginin gündem oluşturu etkisi özellikle üyeler arasında kamusal bir alan yaratarak gündemi belirlediği, etkinliğini tutarlı biçimde sürdürdüğü de söylenebilir.

SONUÇ

Kurulduğu günden bugüne kişisel özveriler ve katılımcı bir anlayışla çıkarılan mimarlar odası yayın organı mimarlık, doğal olarak çalışanların kimliğine göre zaman içinde değişimler göstermiş, ülke genelinde mimarlık kültürünün oluşmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Mimarlık kültürünü oluşturup yaygınlaştırırken, mimarlar arasında iletişim aracı olarak ortak hafızayı oluşturarak genel anlamda mesleki ve toplumsal katkılar sağlamıştır. Bir yayın organının oluşturulma zorlukları dikkate alındığında Cumhuriyet tarihi içinde özellikle kırıma ve toplumsal karışıklık dönemlerinde derginin bundan çok fazla etkilendiği de açıkça okunabilmektedir. Dergi özellikle bazı oluşumlara uzak durmayı tercih ettiğini açık biçimde ifade etmese de, sessiz kalma durumu kanıt olarak algılanabilir. Bugün yaklaşık yüz yıl aradan sonra yeniden yapılan okuma ile teorik ve pratik çalışma alanları için önemli görünmektedir. Modern mimarlığın temellendirildiği dönemde olayın içinden bakarak yapılan çalışmalar yeni stratejileri belirlemede yardımcı olabilecektir asıl sorun mimarlığın giderek karmaşıklaşan yapısı içinde geçmişten çıkarılabilecek dersleri iyi kullanabilmek, yeni duyarlıkları üretmenin yöntemlerini bulabilmektir. 1930'lı yıllar boyunca gerek politik yapının desteklediği gerekse Modernizm'in uluslar arası akıma verdiği önem derginin çizgisini oluşturmuştur. Dergi etkilendiği bu erklerin dışında, çok farklı bir noktadan giriş yapan Sedat Hakkı Eldem gibi isimlere de sayfalarında yer vermiştir. Belirlenen süreç boyunca farklı gelir guruplarına yönelik farklı yaklaşımlar özel örnekler olarak yayınlanmışlardır. Bugün konut sorunu dikkate alındığında giderek tek tip olmaya başlayan öneriler yanında dönemin çok daha zengin öneriler getirdiği, yeni yaklaşımlara açık bir tutum sergilediği de görülmektedir.

Kaynakça

- Abidin,_____ (1931) “ Herkesin Kendi Evi”, Mimar,no.4. s. 128,132
- Akay, Zafer.(2018) “Mimarlık Yayıncılığı: Nereden Nereye. Kişisel Çabalardan Profesyonelliğe: Türkiye’de Mimarlık Dergilerine Kısa Bir Bakış.” Mimarlık 03-04. no.400
- Akcan, Esra.(2009) “Çeviride Modern Olan” Yapı Kredi Yayınları 2859.İstanbul s.86-172.
- Arif, Burhan(1932) “Yeni şehirlerin inkişafı ve Siedlung’ lar” Mimar. no.7-8.s.213,216
- Arif, Sırrı. (1931) “Bekir Beyin Evi” Mimar,no.1.s.5.10
- Arkan Seyfi. (1939) “Adana’da Ucuz Evler Mahallesi” Arkitekt,no. 1-2,. s.33-36.
- Arkan Seyfi. (1936) “Kömür-İş İşçi Uramı, Zonguldak Kozlu.” Arkitekt.no. 1,. s.9-10.
- Cengizkan, Ali, (2015), “Abidin Mortaş’tan Zeki Sayar’a Mektuplar”, Zeki Sayar ve Arkitekt, Tasarlamak, Örgütlemek, Belgelemek, (ed.) Ali Cengizkan, A. Derin İnan, N. Müge Cengizkan, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara, ss. 85-97.
- İhsan, Bekir. (1933) “ Küçük Ev Projeleri” no 2.s.53-54
- Lurçat, Andre. (1931) “Bugünkü Mimari Telâkkiler ” çev. Samih Saim. Mimar, no3.s.85.90
- Nasih, Seyfettin (1933) “Ankara’da Sıra Evler Tipi:2”, Mimar, no.12.s.173,174.
- Nasih, Seyfettin (1933) “Ankara İçin Ucuz Aile Evi Tipleri”, Mimar, no.6.s.174.
- Sabri, A.(1935) “Sıra evler” Arkitekt, no 6.s.170
- Sabri, Behçet (1934). “Büyüyeabilen Evler Projesi” Mimar, no.2 s.43.44
- _____ (1937) “İşçi Mahalleleri”. Arkitekt, no.10-11. s.311-312
- _____ (1937) “Tip Ve Sıra Evler”Arkitekt , no.08, s. 211-218
- _____ (1931) “Müstakil Evler” Mimar, no.2. s.42.43

Savaş, Göç ve Dönüşen Mahalleler: İstanbul- Fatih (Akşemsettin Mahallesi) Örneği

Doç. Dr. Nilüfer KART AKTAŞ

İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
<https://orcid.org/000-0001-5406-899X>
niluferk@istanbul.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Hande Sanem ÇINAR

İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü
<https://orcid.org/000-0003-2789-3681>
saneme@istanbul.edu.tr

Özet

Savaşların insanlık trajedisi olmasının yanı sıra, çevreye de çok sayıda olumsuz etkisi ile çevre trajedisi de vardır. Savaşlar, sadece savaşın yaşandığı alana etki etmez; aynı zamanda yakın çevredeki mahallelere, bölgelere, şehirlere, hatta ülkelere kadar etkisi vardır. Bu etkiler, göç ile ortaya çıkar.

Göç olgusu sadece göçmenler üzerinde değil aynı zamanda göç edilen kentlerin hem toplumsal yapısında hem de fiziksel yapısında oldukça etkilidir. Son yıllarda Türkiye, göç hareketlerinde tam bir çekim merkezi haline gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Suriye’de yaşanan savaş sonucunda Suriye’den Türkiye’ye göç eden Suriyelilerin yerleşimi ile başlayan mekansal değişim ve dönüşüm serüveninin mahalle ölçeğinde araştırılmasıdır. Bu kapsamda İstanbul Fatih İlçesi Akşemsettin Mahallesi’nde hem yerel halk ile hem de Suriyeli göçmenlerle anket çalışması yapılmıştır.

Yapılan çalışma sonucunda, Suriyeli göçmenlerin mahalleye yerleşme sürecinde, mahallenin kültürel dönüşümünün yanı sıra hem görsel hem de fonksiyonel anlamda mekansal dönüşümün de gerçekleştiği, eski mahalle sakinlerini çevrelerine yabancılaştırdığı, mahallelerindeki eski sosyal ilişkilerini ve mahalle üzerinden kurdukları kimliklerini kaybederek kendi mahallelerinde yabancı olmaya başladıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, kentsel değişim, kentsel dönüşüm, mahalle, yerel halk

War-Migration and Altered Neighbourhoods: A Sample of Istanbul Fatih District (Akşemsettin Neighborhood)

Abstract

In addition to being the human tragedy of wars, there are also environmental tragedy with many negative effects on the environment. Wars do not only affect the area where the war is taking place; it also has an impact on neighborhoods, regions, cities, and even countries. These effects occur with migration.

The phenomenon of immigration is highly effective not only on immigrants, but also on the social and physical structure of the migrated cities. In recent years, Turkey has become a center of attraction of migration.

The purpose of this study is to investigate the spatial change and transformation in the scope of neighbourhood scale as a result of the war in Syria. In this context, a survey was conducted with both local people and Syrian immigrants in Akşemsettin Neighborhood of Fatih District of Istanbul.

As a result of the study carried out in the example of Akşemsettin District of Istanbul Fatih District, it was determined that in the process of settling Syrian immigrants to the neighborhood, spatial transformation was realized both visually and functionally in addition to the cultural transformation of the neighborhood. Also, it was determined that old neighborhood residents are alienated to their surroundings, they lose their social relations and spatial identity lose in the process of settlement to the neighbourhood by Syrian migrants.

Keywords: Migration, urban change, urban transformation, urban identity, neighborhood

1. GİRİŞ

Savaşların insanlık trajedisi olmasının yanı sıra çevreye de çok sayıda olumsuz etkisi ile çevre trajedisi de yaratmaktadır. Savaşlar sonucunda ortaya çıkan çevre sorunları, iklim koşullarında değişimler, küresel ısınmada etkili olan gazların salınımı, ekolojik dengenin bozulması, toprak kirliliği, su (yeraltı ve yüzey suları, kıyılar) kirliliği, kimyasal ve radyoaktif kirlilik, doğal hayatın tahribi, katı atık ve çöpler, kanalizasyon sistemlerinin çökmesi ve asit yağmurları olarak sayılabilir. Savaşlar, şehirleri de yok etmektedir. Tarihi eserler, kültürel miras değerleri, arkeolojik alanlar gibi kentsel sistemin önemli hafıza mekanları, kamusal alanlar, yerleşim alanları da savaşlarla yok olmaktadır. Savaşlar sadece savaşın yaşandığı alana etki etmez; aynı zamanda yakın çevredeki mahallelere, bölgelere, şehirlere hatta ülkelere kadar etkisini gösterebilir.

Bu etkiler, göç ile ortaya çıkar. Dolayısı ile göç, insan ile mekân arasındaki bağı zedeleyen önemli unsurlardan biridir (Ekici ve Tuncel,2015).

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç olgusu, sosyal hareketlilik olarak tanımlanabilir. Birleşmiş Milletler (BM) Nüfus Bürosu'nun tanımına göre göç; "kişinin köken yerinden başka bir yere giderek orada kalıcı yerleşmesi ve böylece ikamet yerinin değişmesi" anlamına gelmektedir (Url 1, 2015), (Kaypak ve Bimay, 2016). Bu tanımdan hareketle göçün bir kültürel değişim hareketi olduğu da söylenebilir. İnsanlar, meydana gelen çeşitli felaketler (doğal afetler, savaşlar, hastalıklar vb.) gibi zorunlu veya çeşitli nedenlerle gönüllü olarak bir ülkeden veya şehirden başka ülke veya şehirlere göç etmişlerdir. Hem iç göç hem de uluslararası göç, hızlı kentleşme sürecinde güçlü bir etkiye sahiptir (Mbanaso ve Özden, 2017).

Çeşitli nedenlerden dolayı yaşadıkları yeri terk edip başka bir yerde yaşamaya başlayanlara göçmen denilmektedir.

Göçmenler, hedef ülkelerine vardıklarında yoğun bir şekilde şehirlere yerleşmektedirler. Şehirler, göçmenlerin acil ihtiyaçlarını karşılamakta ve zorlu entegrasyon sürecine yanıt vermektedir. Kentleşme ve göçte öngörülen artışlar göz önüne alındığında, şehirler önümüzdeki birkaç on yıl içinde insan hareketliliğinin ayrılmaz bir parçası olmaya devam edecektir (Ban Ki-moon, 2017).

1.1. Göçün Kente ve Kentleşmeye Etkisi

Göç, dünya çapında siyasi tartışmalara konu olan sürekli bir süreçtir. Göç, anavatanlarını ekonomik veya başka nedenlerle gönüllü olarak terk edenler veya evlerini terk etmek zorunda kalanlar (mülteciler, yerinden edilmiş kişiler vb.) için kesintisiz bir artış eğilimi göstermiştir. İnsan hareketliliğini yönetmek, dünyadaki gelişmiş ve gelişmekte olan hedef ülkeler için en büyük zorluklardan biri olmaktadır. Bu, göçmenlerin daha iyi bir yaşam kalitesi aradığı şehirlerde daha da şiddetlenmektedir. Farklı göç türleri için göç akışlarının nedenlerini ve yollarını ayırt etmek zordur ve hükümetler için zorluklar doğurmaktadır. Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme ile korunan mülteciler ve ev sahibi ülkelerin kararıyla hedef işgücü piyasalarına kabul edilen gönüllü göçmenlere göre, hükümetler bu farklı göçmen türlerine göre planlamalara ihtiyaç duymaktadır (Ban Ki-moon, 2017).

Göçler, birçok sonuçlara neden olmaktadır. Bunlar, göçmenlerin kente ve kent yaşamına uyum sorunları, suç oranlarındaki artış, sağlık sorunları ve bu sorunun uzun vadeli olarak kent halkına yansması, psikolojik sorunlar, eğitimsel sorunlar gibi toplumsal sorunlarının yanında bir de çarpık kentleşme gibi mekânsal sonuçları da ortaya çıkarabilmektedir (Apak, 2014, Çoban İçağasıoğlu, 2011).

Gelişmekte olan ülkelerin en büyük sorunlarının başında göç ve buna bağlı kentleşme problemleri gelmektedir. Göç edenler göç ettikleri mekanlara, ki bu alanlar

genellikle kentsel alanlar olmaktadır, kendi yaşam biçimlerini devam ettirecekleri bir ortamı oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu yeni yerleşim;

- Fiziksel ve sosyal açıdan köyleşmesine,
- Suç oranlarının ve suça teşebbüs eğilimlerinin artmasına,
- Belediye hizmetleriyle ilgili sorunlarda artmasına,
- Zaten yetersiz olan sağlık hizmetlerinin aksamasına,
- Kimliksizleşmesine ve
- Kırsal alanda ise işgücü ve sermaye kaybına neden olmaktadır (Yenigül, 2005).

Ayrıca, insan göçü, nüfus kalıplarını ve özelliklerini, sosyal ve kültürel kalıpları ve süreçleri, ekonomileri ve fiziksel çevreleri etkiler. Kırsal-kentsel göçün etkilerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Padhya, 2018):

-Şehir merkezine daha fazla insan geldikçe, onlar için yeterli iş bulunmayacak ve işsizlik oranı artacaktır.

-Göçmenler kırsal alanlarda yaşadıkları standartların altında geçici konutlardan veya sokaklardan, kentsel alanlara geldikçe kent içerisindeki konut alanları ve kentsel çevre üzerine baskı getirir.

- Kent merkezlerindeki nüfus artışı yaşam kalitesini de düşürür çünkü yaşamak için su ve orman gibi kaynakları yok eder.

- Kent merkezlerinin nüfusunun fazla olması toplumdaki suç oranını cesaretlendirir ve artırır.

Bir kente göç etmek, kentleşmek veya 'kentli' sayılabilmek için yeterli bir kıstas değildir. Kentsel yaşam ile uyum kuramayan göçmenler, kentler de nüfus artışına, nüfus yoğunluğuna ve beraberinde kentleşme sorunlarına neden olmaktadır (Şenyapılı,1981). Kentleşme önümüzdeki yıllarda da ülkelerin toplumsal yapılarını belirleyecek bir gerçek olacaktır. Kentleşme, kentleşme akımı sonucunda toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde değer yargılarında maddi ve manevi yaşam biçimlerinde değişiklikler ortaya çıkması sürecidir (Keleş, 1980).

Kentleşme hem ulusun gelişmesine hem de ülkenin az gelişmişliğine katkıda bulunabilir. Eğer eşit sanayileşme düzeyine ulaşan kontrollü bir kentleşme ise, sanayileşme, üretim, hizmet ve finans sektörünün ve diğer ekonomik faaliyetlerin artmasına katkıda bulunur. Eğer kentleşme sanayileşme ve ekonomik kalkınmanın bir sonucu değilse, o zaman ülkenin kalkınmasını engelleyebilir ve birçok siyasi, ekonomik ve sosyal soruna yol açabilir (Mbanaso veOzden, 2017).

1.2. Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Sorunu

Ülkemizde kentleşme süreci özellikle 1950’li yıllardan itibaren oldukça hızlı bir sürece girmiştir. Kente göç edenlerin kente uyumu, kentsel davranış kalıplarını benimsemesi ve uygulayabilmesi ve özellikle kenti sahiplenmesi sağlıklı bir kentleşme sağlanabilmesi için oldukça önemlidir (Kaypak ve Bimay, 2016). Kente uyumluluğu engelleyen de birçok sebep vardır. Sosyo-kültürel yapı, ferdin sahip olduğu kültürel değer; sanat, ilim, teknoloji, felsefe, din gibi sahalar ile sosyal teşkilatları ve bunun şekil ve kaideleri, kısacası bütün hayat tarzını ifade eder (Anon, 1983). Aynı yerlerden farklı amaçlarla gelenler aynı mahallelere yerleşerek kendi içinde kapalı “kültür odacıkları” oluşturmaktadır (Ökten, 1983). Böylece Erzurumlular, Erzincanlılar, Rize’liler vb. görünürde kentlerde ama gerçekte her biri kendi “memleketlerinde” yaşamaktadırlar. Bu durum insanların kente intibaklarını engelleyen önemli bir nedendir. Bu durum kendi içine dönük bir tabakalaşmaya neden olmaktadır

Uyum süreci, göçmenin geldiği ülkedeki konumu, göç ettiği ülkedeki konumu ve bu konumları belirleyen değişkenlerin etkisi altındadır. Göç edenlerin, eğitim durumu, mesleği ve statüsü, ekonomik durumu, din, dil, kültür gibi etkenler, sürecin yapısında

farklı seçeneklerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Güven, 1996). Göç, işsizlik ve yoksulluk gibi sorunları olan ülkelerin emek piyasalarında emekçiler bakımından olumsuz sonuçlar da yaratmaktadır (Canbey Özgüler, 2018). Göç edenler, kendilerini, kendi kültürlerinden farklı bir kültür yapısı içerisinde bulmakta; bu durum kültür şoku ve çatışmasına yol açmaktadır (Bulut ve Eraldemir, 2015). Kültür şoku, yabancı bir ülkede veyahut çevrede yaşam sürmenin, psikolojik etkilerini inceleyen bir kuramdır. Bu kapsamda, kültürel farklılıklar, ilgili bireylerin veya grubun, uyum zorluğu yaşamasına yol açmaktadır (Şahin, 2001).

Göçlerin birçok nedeni ve göçmenlerin birçok sorunu olmasına rağmen göçme eylemi hep sürmektedir. Tüm bu sorunların yanında yaşam standartlarının yükselmesi ve herşeyden önce güvenli yaşama düşüncesi bu göçme eyleminin gerçekleşmesi için en büyük neden olmaktadır.

Nitekim 2011 yılından bu yana Suriye’de yaşanan olaylar nedeni ile yaşanan zorunlu göçlerde, göçlerin en çok Türkiye’ye olmasının nedeni sınır bölgesinde en güvenilir yer olmasıdır. Ancak karşı karşıya kaldığımız bu yoğun göç, Türkiye’nin toplumsal yapısına çok ciddi bir etki yaratmıştır. Birçok kentte çok yoğun Suriyeli nüfusu oluşmuş ve örneğin Kilis İli’nde nüfusun yaklaşık % 80’i Suriyeli olmuştur (Url 2, 2020) Suriye’de 2011 yılı başlayan huzursuzluklar, kısa zamanda çatışmalara ardından da bir iç savaşa dönüşünce, tarihin tanık olduğu en ciddi insanlık krizlerinden birisi yaşanmaya başlanmıştır. Bu kriz günümüzde de devam etmekte, muhtemelen kısa ve orta vadede de bitmeyecek, savaş bitse bile derin etkileri kendini hissettirecek gibi görünmektedir. Bu krizin kuşkusuz en büyük kaybedeni Suriyeliler olmakla birlikte, krizin ikinci sıradaki mağdurları ise başta Türkiye olmak üzere komşu ülkeler olmuştur. Suriye’den Türkiye’ye ilk toplu nüfus hareketi, 29 Nisan 2011 tarihinde 252 kişilik bir grupla gerçekleşmiş, ardından bu “kaçış”, takip eden yıllarda artarak devam etmiştir. Türkiye’deki Suriyelilerin sayısı 2012’de 14.237, 2013’de 224.665, 2014’de 1.519.286, 2015’de 2.503.549, 2016 sonunda 2.834.441’e, 2017’de 3.303.113’e, 2018 yılında 3 milyon 618 bin 624, 2019 yılında ise 3 milyon 674 bin 588’e ulaşmıştır (Url 3, 2020)

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 27 Şubat 2020 tarihi itibarıyla Türkiye’deki biyometrik verileriyle kayıt altına alınan Suriyeli mülteci sayısını açıklamış, buna göre Türkiye’deki kayıtlı Suriyeli sayısı toplam 3 milyon 587 bin 266 kişi olmuştur (Url 4, 2020). Suriyelilerin en çok yaşadığı illerden biri de, İstanbul’dur. İstanbul’da Şubat 2020 verilerine göre kayıt altında 492.013 Suriyeli yaşamaktadır (Url 4, 2020). Suriyeli mültecilerin en yoğun bulundukları ilçeler sırasıyla Esenyurt (127 bin 210), Fatih (80 bin 920), Bağcılar (79 bin 305), Başakşehir (66 bin 234), Sultangazi (63 bin 331) olmaktadır. Bu ilçeleri; Esenler (58 bin 342), Küçükçekmece (49 bin 749), Arnavutköy (44 bin 244), Beyoğlu (39 bin 2989, Gaziosmanpaşa (37 bin 362), Kağıthane (36 bin 640), Sultanbeyli (30 bin 200) Avcılar (30 bin 21) Bahçelievler (29 bin 899) Zeytinburnu (24 bin 503) takip etmektedir. Diğer ilçelerde ise 20 bin ve altı Suriyeli nüfus yaşamaktadır. En az Suriyeli nüfusu ise 145 kişi ile Adalar İlçesidir (Url 5, 2020).

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Fatih İlçesi (Suriçi-Tarihi Yarımada) İstanbul’un en eski yerleşim yeridir. Fatih İlçesi yüzyıllar boyunca İstanbul’un merkezi olmuş ancak özellikle 1950’li yıllarda başlayan İstanbul’un değişim süreci içerisinde merkez olma niteliği zayıflamış, bununla birlikte sosyo-ekonomik yapısında ve özellikle kültürel yapısında büyük değişimler görülmüştür.

Çalışma alanı olarak Türkiye’de kayıtlı Suriyelilerin istatistik verilerine göre en yoğun yaşadığı 2. ilçe olan Fatih İlçesi’nin 57 mahallesinden biri olan Akşemsettin Mahallesi seçilmiştir (Şekil 1). Akşemsettin Mahallesi’nin seçilme nedeni, Fatih İlçesi’nin en kalabalık mahallesi olmasıdır. 2019 TÜİK verilerine göre 443.090 nüfuslu Fatih İlçesi’nde Akşemsettin Mahallesi nüfusu 28.234 olmuştur (Url 6, 2019).

Şekil 1. Fatih İlçesi Akşemsettin Mahallesi konumu (Url 7, 2019 üzerinden üretilmiştir)

Çalışma alanı olan Akşemsettin Mahallesi’nin, karşılaştığı göç sonucunda uğradığı sosyal ve mekânsal değişikliği belirlemek amacıyla anket çalışması yapılmıştır. Çalışmaya Yanıt veren kişilerin rastgele seçildiği ve yüzyüze görüşme tekniği ile gerçekleştirildiği çalışmada örnek büyüklük toplam 100 olarak alınmıştır. Anketler SPSS Paket programında frekans dağılımları değerlendirilmiştir.

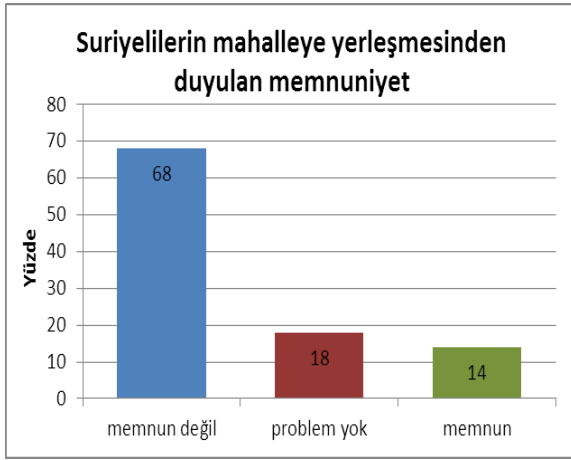
Çalışma kapsamında iki ayrı anket çalışması yapılmıştır. İlk anket, araştırma alanı olarak seçilen Akşemsettin Mahallesi’nde yerel halk ile gerçekleştirilmiştir. Örneklemenin büyüklüğü 50 olarak alınmıştır. Ayrıca, aynı mahallede Suriyelilerle de bir anket yapılmış ve örneklem büyüklüğü yine 50 olarak alınmıştır. Yanıt veren kişiler rastgele seçilmiş ve soru formu örnekleme yüz yüze görüşme tekniği ile uygulanmıştır. Anket, 8’er sorudan oluşmuştur. Sosyo-ekonomik yapıya ilişkin sorular ortak olup, yerel halka sosyal, fiziksel ve kimliksel değişime ilişkin sorular yöneltilmiş, Suriyelilere ise mahalledeki sosyal yaşamlarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. 1 anketin cevaplanabilmesi için ortalama 8 dakika vakit ayrılmıştır. Yapılan anketler sonucunda elde edilen verilerin değerlendirilmesinde SPSS (Statistical Package for the Social – Sosyal Bilimler İçin İstatistiksel Paket) paket programı kullanılmıştır. Veriler, frekans analizi yöntemi ile değerlendirilmiş, analiz sonucunda elde edilen bulgular, araştırma soruları çerçevesine uygun olarak grafiklere dönüştürülerek yorumlanmıştır.

3. BULGULAR

Araştırma alanı olarak seçilen Akşemsettin Mahallesi’nde yerel halk ile yapılan görüşmelerde aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

- Ankete katılan deneklerin % 60’ı erkek, % 40’ı kadın olduğu, gelir dağılımlarına bakıldığında % 8’inin geliri olmadığı ortaya çıkmıştır. Deneklerin meslek dağılımları ise, % 32’si esnaf, % 20’si serbest meslek mensubu, % 8’i emekli, %12’si öğrenci, % 16’sı ev hanımı, % 4’ü işçi, % 8’i işsiz olarak belirlenmiştir.
- Ankete katılan deneklerin eğitim durumu incelendiğinde deneklerin % 38’i ilköğretim düzeyinde, % 44’ü lise, % 14’ü üniversite mezunu %3’i lisansüstü mezunu olarak belirlenmiştir.

- Anket katılan deneklere Suriyelilerin mahallenize yerleşmesinden memnun olup olmadıkları sorulduğunda, % 68'i 'memnun değilim' ve % 18'i 'benim için bir problem yok', %14'ü ise 'memnunum' şeklinde cevap vermişlerdir (Şekil 2). Memnun olanların çoğu Türk ananelerine göre insanlık görevi, mahallede ev satışlarının artması, kiracıların kolay bulunması (özellikle iş yerleri için) gibi nedenler açıklamışlardır.
- Suriyelilerin mahallenize yerleşmesinden neden memnun olmadıkları şeklindeki açık uçlu soruya katılımcılar, % 8'i ev kiralari arttı, %28'i Suriyelilere yönelik iş yeri sayısı arttı, % 14'ü iş yerlerinde Suriyeliler çalışıyor, %18'i komşu ve/veya akrabalarımız Suriyeliler yüzünden taşındı, %32'si ev sahipleri Suriyelilere kiralamak için evlerden ve/veya iş yerlerinden çıkarıyorlar, şeklinde cevaplar vermişlerdir (Şekil 3).

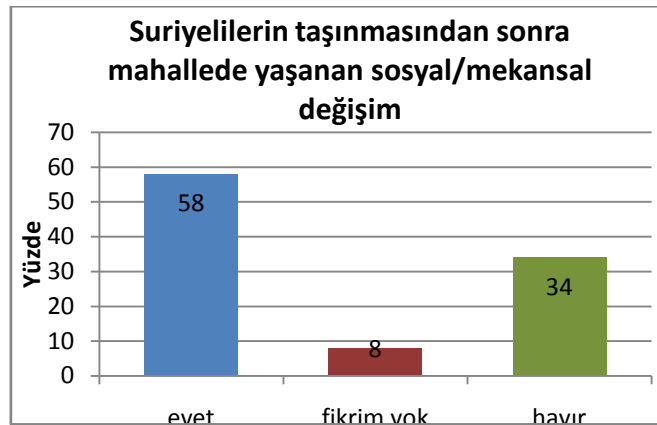

Şekil 2. Suriyelilerin mahalleye yerleşmesinden duyulan memnuniyet

Şekil 3. Suriyelilerin gelmesinden memnuniyetsizlik duyulma nedeni

- Anket katılımcılarına Suriyelilerin mahallenize yerleşmesinden sonra "mahallenizde mekânsal/fiziksel değişim var mı" şeklindeki soruya %58 evet, %8 fikrim yok ve %34 hayır şeklinde cevap vermişlerdir (Şekil 4).

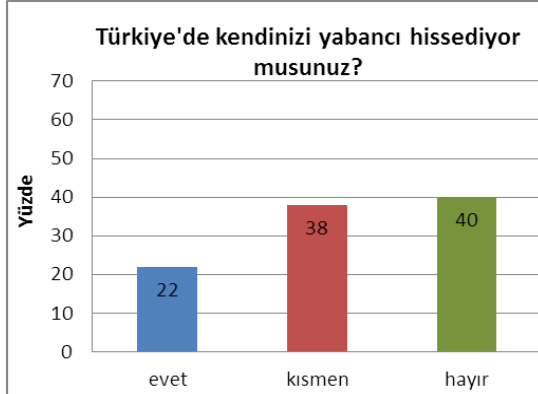

Şekil 4. Suriyelilerin taşınmasından sonra mahallede yaşanan sosyal/mekansal değişim

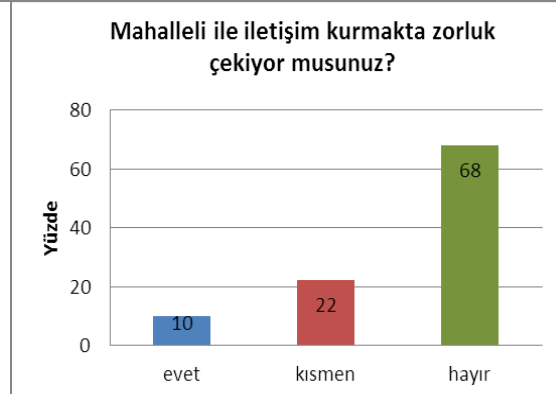
Suriyeliler ile yapılan görüşmelerde ise aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- Yapılan anket çalışmasına göre, sosyo-ekonomik yapı incelendiğinde; deneklerin % 62 oranı ile kadınlardan oluştuğu, % 82 oranı ile 19-40 yaş grubuna dahil olduğu ve % 78 oranı ile evli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre %28'inin hiçbir geliri olmadığı ortaya çıkmıştır.

- Katılımcıların %40'ı "Türkiye'de kendinizi yabancı hissediyor musunuz" sorusuna 'hayır' cevabını vermiştir. Bunu sırasıyla %38'u 'kısmen' ve %22'si 'evet' cevabını vermiştir (Şekil 5).
- 'Fatih'te tanıdık ya da akraba(ları)nızın olması mekana uyumunuza etkide bulundu mu' sorusuna %38 katılımcıların 'evet' cevabını vermiştir. Katılımcılar 'hayır' cevabını vermelerinin nedenini, tanıdıkları ile iletişimlerinin bittiği, görüşmediklerini açıklamışlardır.
- Katılımcıların %68'i 'mahalleli ile iletişim kurmakta zorluk çekmediğini' belirtmiştir. 'Kısmen' cevabını verenlerin oranı %22 ve 'evet' diyenlerin oranı %10'dur (Şekil 6).

Şekil 5. Suriyelileri kendilerini Türkiye'de yabancı hissetme oranı

Şekil 6. Mahalleli ile iletişim kurmakta zorluk çekme oranı

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Göç olgusu sadece kişilerin bir yerden bir yere taşınması değil aynı zamanda kendi kültürlerinin de göç edilen mekana taşınması ve böylelikle göç edilen yerde bir kimlik farklılaşması yaşanması anlamına gelmektedir. Araştırma alanı olarak seçilen İstanbul Fatih İlçesi de ciddi bir etkileşim içerisinde ve farklı bir dönüşüm ile karşı karşıya gelmiştir. Bu dönüşüm hem sosyo-kültürel, hem de fiziksel anlamdadır. Yapılan anketlerin ve görüşmelerin sonucunda yerel halkın bu bölgeye göç eden Suriyelilerin yarattıkları dönüşümden rahatsız oldukları ve bazılarının taşındığı ve yakın zaman içerisinde taşınmak istediği tespit edilmiştir.

Bunun sonucunda yerel halk ile Suriyelilerin kültürel anlamda yer değiştirdiği görülmektedir. Bu değişim sonucunda ilçede ve özellikle Akşemsettin Mahallesi'nde büyük bir fiziksel dönüşüm yaşanmaktadır. Bu dönüşüm, mahalledeki birçok esnafın yüksek kira talepleri ile karşı karşıya gelmelerinden dolayı taşınmak zorunda kalmaları ve mahalle içinde ki boş olan işyeri ve konutlara Suriyeli ve Suriyeli işletme sahiplerinin yerleşmeleri, yerel halkın kendi mahallelerinde farklı dilde konuşan insanlarla iletişim kuramama şeklinde açıklanabilir (Şekil 5, Şekil 6). Bu durum mekânsal ayrışmaların belirginleşmesine ve kimlik kaybına yol açmaktadır.

Şekil 5. Suriyeliler tarafından açılan işyerleri örnekleri

Şekil 6. Suriyeliler tarafından açılan işyerleri örnekleri

Suriyeliler öncelikli olarak, tekstil, inşaat, imalat, geri dönüşüm (kağıt toplama), berberlik gibi sektörlerde çalışmaktadırlar. Ekonomik açıdan gücü olan, girişimci Suriyeliler ise, küçük işletmeler açarak, çoğunlukla yine Suriyeli çalıştırarak ve çoğunlukla da Suriyelilere hizmet vermektedirler.

Kitlesel göçler yüksek işsizlik ve yoksulluk gibi yapısal sorunları olan ülkelerin emek piyasalarında emekçiler bakımından olumsuz sonuçlar yaratmaktadır. Suriyeliler özellikle kafe (kahvehane), restoran, tatlıcı, baharatçı, oto yıkama, berber, kadın kuaförü, küçük imalathane, çerezci, giysi mağazası, nargileci, büfe, kuyumcu vb. işyerlerini açmaktadır. Burada zaman zaman yerel halkın, mültecilerin kayıtsız-sigortasız çalışması, rekabete aykırı olması gibi hususlarla zabıta ya şikayette bulunduğu ifade edilmektedir. Belediyelerin Suriyeliler tarafından kurulan işletmeler konusunda yapılan şikayetleri dikkate alıp işlem yaptığı, ancak genelde şikayetçi olunmadıkça bu tür işletmelerin faaliyetlerine engel olmadıkları anlaşılmaktadır (Erdoğan, 2017).

Ayrıca belediyelere, Suriyeli işletmeler ve çalışanlar çerçevesinde en sık yansıyan şikayetin çocuk işçiliği ve kayıt dışı işletmeler konularında olduğu ifade edilmiştir. İstanbul'daki vatandaşların talep ve şikayetlerini bildirildiği "Alo 153" hattına yapılan Suriyelilerle ilgili şikayetlerde "güvenlik" ve "dilencilik" konularından sonra en çok ekonomik faaliyetlerin olduğu belirtilmiştir. İlçe belediyelerine Suriyeli mültecilerin gelecekleri, kalıcılıkları-geçicilikleri konusunda da yöneltilen sorular neticesinde, neredeyse yüzde 90'a varan orandaki çoğunluk, Suriyelilerin geçici değil, kalıcı oldukları görüşü dile getirilmiştir (Url 8, 2018).

İstanbul Fatih İlçesi Akşemsettin Mahallesi örnekleminde yapılan çalışma sonucunda, Suriyeli göçmenlerin mahalleye yerleşim sürecinde hem görsel hem de işlevsel anlamda mekânsal dönüşümün meydana geldiği, eski mahalle sakinlerinin çevresine yabancılaştırıldığı ve sosyal ilişkilerini ve kimliklerini kaybettikleri belirlenmiştir.

Özellikle can güvenliği endişesi ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle göç eden Suriyeli göçmenlere değişik gelenek, görenekleri, dil ve kültürlerinden dolayı mutlak surette göç ettikleri yere uyum çalışmaları yapılmalıdır. Göçmenlerin kendi bölgelerinin değil, göç ettikleri yerin kültürüne uygun yaşamaları sağlanmalıdır. Araştırma alanı olan Fatih İlçesi Akşemsettin Mahallesi tarihi geçmişi ve kültürü olan bir mahalle olmasına karşın bugün bu kültüründen büyük ölçüde uzaklaşarak başkalaşmış ve neredeyse bir Suriye Mahallesi'ne dönmüş durumdadır. Suriyeli göçmenlere, komşu olarak kapıları açmak önemli bir görev olmanın yanında aynı zamanda insani bir durumdur. Ancak kendi tarihimize, kültürümüze sahip çıkmak da görevimiz olmalıdır. Mekansal ayrışmanın, kimliğin kaybolması gibi temel sorunların ivedilikle çözüme ulaştırılması karşılıklı entegrasyon ve kültürleşmenin sağlanması gereklidir.

Sonuç olarak, göç sosyal, kültürel, fiziksel ve ekonomik olarak ele alınması ve incelenmesi gereken bir olaydır. Bu bağlamda, uluslararası göçle ilgili politikaların hem devlet hem de yerel yönetimler tarafından uygulanması gerekmektedir. Uluslararası ilişkiler üretilmeli ve uygulanmalı, ayrıca kültürlerin ve şehirlerin korunması ve göçmenlerin adaptasyonu için politikalar oluşturulmalıdır. Özellikle bir sit alanı olarak korunan ve 8500 yıllık bir geçmişe sahip Tarihi Yarımada'nın birçok bölgesinde fiziksel ve demografik bir kimlik sorunu yaşamak kabul edilemez bir durumdur. Bu nedenle, çok boyutlu ilişkiler ve etkileşimler içeren göç süreciyle ortaya çıkan sorunların çok boyutlu politikalar ve yaklaşımlarla ele alınması daha uygun olacaktır. Sonuç olarak, göç sosyal, kültürel, fiziksel ve ekonomik olarak ele alınması ve incelenmesi gereken bir olgudur.

Kaynaklar

- Anonim 1, (1983). Devlet Planlama Teşkilatı, Milli Kültür Özel İhtisas Komisyonu Raporu, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Hazırlık Çalışması, DPT yayınları, s.1, Ankara.
- Apak, H. (2014). Suriyeli Göçmenlerin Kente Uyumları: Mardin Örneği. *Mukaddime*, 5(2), 53-70.
- Ban Ki-Moon (2017). *Migration and Its Impact on Cities*. World Economic Forum, p: 10.
- Bulut, Y. ve Eraldemir, Z. (2015). *Göç Olgusunun Farklı Boyutlarıyla Hatay İli İskenderun ve Dört Yol İlçeleri Ölçeğinde İncelenmesi*. Y. Bulut (Ed.), Uluslararası Göç ve Mülteci Sorununun Çözümünde Kamu Yönetiminin Rolü. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Canbey Özgüler, V.(2018). Kitlesele Göçlerin Emek Piyasalarına Etkisi: Türkiye'deki Suriyeliler. *Journal of Social Policy Conferences*, (74) ,77-102 .Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/iusskd/issue/38301/445999>
- Çoban İçağasıoğlu, A. (2011). Göçmen Ailelerin Uyum Süreci: Kaynaklar ve Engeller. Y. Özkan (Ed.) *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı*, Maya Akademi, Ankara.
- Ekici ve Tuncel (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5 sayı 9. 9-22, Malatya
- Erdoğan, M.(2017). *Kopuştan Uyuma Kent Mültecileri. Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği*. Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, Ocak 2017.

- <http://marmara.gov.tr/UserFiles/Attachments/2017/05/09/2a50f712-6413-489f-9deb-56dc52de7264.pdf>
- Güven, S. (1996). *Uluslararası İşçi Göçünün Sosyal Politika Sorunları*, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 1996.
- Kaypak, Ş ve Bimay, M. (2016). Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri: *Batman Örneği*. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*; 2016; (6): 1.
- Keleş, R. (1980). *Kent Bilimleri Terimler Sözlüğü*, TDK yayınları Ankara 1980, s. 70.
- Mbanaso M. U. ve Ozden, K. (2017). Urbanization, Migration and Sustainable Development: A case Analysis of Nigeria. *Nigerian Studies Review*, 2; 23-46.
- Ökten, A. N. (1983). *İkili Kültürel Yapıda Kültür Bütünleşmesine Bir Yerel Yönetim Öyküsü*. e.d. Korel Göymen, Ankara 1983.
- Padhya, H. (2018). Urbanization and Migration.
<https://www.slideshare.net/MJ4950/urbanization-migration>. Retrieved: 18.10.2018.
- Şahin, C. (2001). Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2001: 21(2); 57-67.
- Şenyapılı, Ö. (1981). Kentleşemeyen Ülke, Kentleşen Köylüler, *Ara Yayınları*, ODTÜ, Ankara.
- Yenigül, (2005). The Effects Of Migration On Urban. *G.U. Journal of Science*. 18(2); 273-288 ISSN 1303-9709.
- Url 1, (2015). <http://www.unhcr.org.tr>, 2015. Erişim Tarihi: 08.10.2015.
- Url 2, (2020). <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>. Erişim Tarihi: 10.03.2020.
- Url 3, 2020. <https://t24.com.tr/haber/son-8-yilda-suriyeli-multeci-sayisi-14-bin-kat-artti,783049U>. Erişim Tarihi: 20.03.2020.
- Url 4, (2020). <http://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>. Erişim Tarihi: 25.03.2020.
- Url 5 (2020). <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/istanbulda-en-cok-suriyeli-hangi-ilcede-iste-sayilar-5646012/>. Erişim Tarihi: 25.03.2020.
- Url 6, (2018). <http://www.nufusune.com/fatih-ilce-nufusu-istanbul>. Erişim Tarihi: 11.06.2018.
- Url 7, (2019). <https://www.google.com.tr/maps/@41.0208083,28.9444376,547m/data=!3m1!1e3>. Erişim Tarihi: 19.06.2018.
- Url 8, (2018). <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/suriyelilerin-tercihi-fatih-40109027>. Erişim Tarihi: 17.05.2018.

Lefkoşa Tarihi Kent Dokusunda Geçmişten Günümüze “Girne Kapısı ve Çevresi”

Dr. Öztan Tuğun
Yakın Doğu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
<https://orcid.org/000-0002-7395-3465>
oztan.tugun@neu.edu.tr

Doç. Dr. Zihni Turkan
Yakın Doğu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
<https://orcid.org/0000-0001-5266-5192>
zihni.turkan@neu.edu.tr

Özet

Lefkoşa tarihi kent dokusunda yer alan Girne Kapısı ve çevresi, bünyesindeki mimari miras ve farklı fonksiyonlarla, kentin çok aktif bir sosyal alanı olmuştur. Lüzinyanlar döneminde (1191-1489) başlayan doku oluşumu, Venedikliler dönemi (1489-1570) surlarının Girne Kapısı ile devam etmiştir. Kapı, Osmanlılar döneminde (1570-1878), kuzeyinde Osmanlı Mezarlığı, güneyinde Mevlevi Tekkesi ile daha aktif bir yaşam bulmuştur. İngiliz döneminde (1878-1960), kapının her iki yanındaki surların yıkılarak, motorlu araç trafiği için yol yapılması ile dokuda büyük bir değişim olmuştur. Bu dönemde, burada, dönemin mimari tarzında, iki katlı konutların yapılması ve kapının güneydoğu yönünde, bir meydan oluşumunun başlaması, dokunun kısa zamanda gelişimini sağlamış ve burayı kent için önemli bir merkez kılmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti ve sonrasındaki dönemde (1960-1983), Girne Kapısı tarihi dokusu; sineması, yiyecek-içecek mekânları, seyyar satıcıları, şehirlerarası ulaşım durağı, müze, kapının kuzeyindeki Atatürk heykeli ile tören alanı, parklar ve liseyle Lefkoşa Türk toplumu için çok yoğun kullanılan sosyal buluşma ve eğlence merkezi niteliğini kazanmıştır. Bu dönemde ayrıca, dokuda yeni inşa edilen betonarme iki katlı çarşı-iş merkezi, dört katlı bankave apartman yapılarıyla da tarihi dokunun mimari karakterinde değişim yaşanmıştır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Döneminde (1983-...), tarihi doku, meydanda (İnönü Meydanı) yapılan düzenlemelerle yeni bir kimlik kazanmıştır. Doku günümüzde, kapının kuzeyindeki parkların işlevlerini büyük oranda yitirmesine karşın, artan kent nüfusunun gereksinimleri doğrultusunda, kent halkı tarafından çok aktif kullanılan alışveriş, eğlence ve diğer sosyal işlevleri barındırmakta, meydan ise önemli sosyal ve siyasi toplantılara ev sahipliği yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Lefkoşa, Suriçi, Tarihi doku, Girne Kapısı.

“Kyrenia Gate and Its Surroundings” within the Historical Urban Texture of Nicosia from the Past to the Present

Abstract

Kyrenia Gate and its surroundings, taking place in the historical urban texture of Nicosia, has been a very active social space of the city. Beginning in the Lusignan period (1191-1489), the forming of the texture continued with the Kyrenia Gate of the city walls of the Venetian period (1489-1570). The Gate had a more active life during the Ottoman Period (1570-1878) with the Ottoman Cemetery in the north and with the Mevlevi Tekke in the south. There was a big change in the texture during the British Period (1878-1960) when the city walls on both sides of the gate were knocked down to allow for motor vehicle traffic. The building of two-floor houses in the style of the time during this period, and the start of the formation of a square in the south-east of the gate, generated the development of the texture in a short time and turned it into an important center for the city. During and after the period of the Republic of Cyprus (1960-1983) the historical texture of Kyrenia Gate acquired the quality of a center of social gatherings and entertainment for the Turkish community of Nicosia with its cinema, food and drink spaces, street peddlers, intercity transportation station, museum, the ceremonial space in its north with the statue of Atatürk, parks, and a high-school. Also, during this period, a change in the architectural character of the historical texture took place with newly constructed two-floor concrete shopping/business center, four-floor bank, and apartment buildings. The historical texture gained a new identity with arrangements in the square (İnönü Square) during the Turkish Republic of North Cyprus period (1983-...). Today although the texture lost the functions of the parks in its north to a great extent, it accommodates shopping, entertainment, and other social functions quite actively used by the citizens of the city, and the square hosts important social and political gatherings.

Keywords: Nicosia, Walled city, Historical texture, Kyrenia Gate.

1. Giriş

Kıbrıs adasının başkenti Lefkoşa, kuruluşundan itibaren tarihindeki birçok medeniyete merkez olarak hizmet vermiş; farklı kültürlerin mimarı mirasları ile de bir tarihi mozaik haline gelmiştir. Lefkoşa'nın tarihi kent dokusunu bünyesinde barındıran kent merkezini çevreleyen ve Kıbrıs'ın Venedikliler döneminde günümüzdeki son şeklini alan surlara ait, Lüzinyanlar döneminden itibaren aynı konumda yer alan Girne Kapısı, ilk oluşumundan itibaren Lefkoşa'ya adanın kuzey yönünden gelenlerin kente girişlerini sağlayan ve yoğun olarak kullanılan bir geçiş noktası olmuştur. Bu oluşum, Lefkoşa suriçi tarihi dokusunun Girne Kapısı bölgesindeki gelişimine önemli katkı sağlamıştır. Günümüze değin Kıbrıs'ın farklı tarihi dönemlerindeki değişim ve gelişimlerle kentin önemli sosyal merkezlerinden biri haline gelen Girne Kapısı tarihi dokusu, halen Lefkoşa için önemli bir meydanı da bünyesinde barındırmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Lefkoşa tarihi kent dokusunun önemli bir bileşeni olan Girne Kapısı ve çevresinin, geçmişten günümüze oluşumu ve gelişimini, kronolojik sırayla irdeleyip belgelemektir.

Bu amaçla, Lefkoşa'nın bu bölgesindeki en eski yapısal oluşumlardan itibaren sonraki dönemlerdeki kapalı ve açık mekanların, dokunun değişim ve gelişimine katkıları irdelenerek belirlenmiştir.

Araştırmamız, Girne Kapısı ve çevresine ait yazılı ve görsel dökümanlara ait literatür çalışması ile başlamış, yerinde gerçekleştirilen inceleme ve gözlemlerle oluşan alan çalışmasıyla sürdürülmüş, günümüze ait görsellerle de desteklenerek doku oluşumu detaylı olarak ortaya çıkarılmıştır. Araştırmamızın, Lefkoşa tarihi dokusu ile ilgili gelecekte yapılacak çalışmalar için tutan bir kaynak olması inancı ile mimari literatüre katkı sağlayacağını umuyoruz.

2. Girne Kapısı Tarihi Dokusu

Lefkoşa tarihi kent dokusunu bünyesinde barındıran kent merkezini çevreleyen surlara ait üç kapıdan biri olan Girne Kapısı, ilk oluşumundan bu yana kentin yoğun kullanılan bir doku parçası olarak varlığını sürdürmüştür. 1964 yılında, Lefkoşa'nın, Türk ve Rum bölgeleri olarak kuzey ve güneyde ikiye ayrılmasıyla, kuzey Lefkoşa'nın suriçi parçası için tek tarihi kapısı kalan Girne Kapısı, daha da önem kazanmıştır.

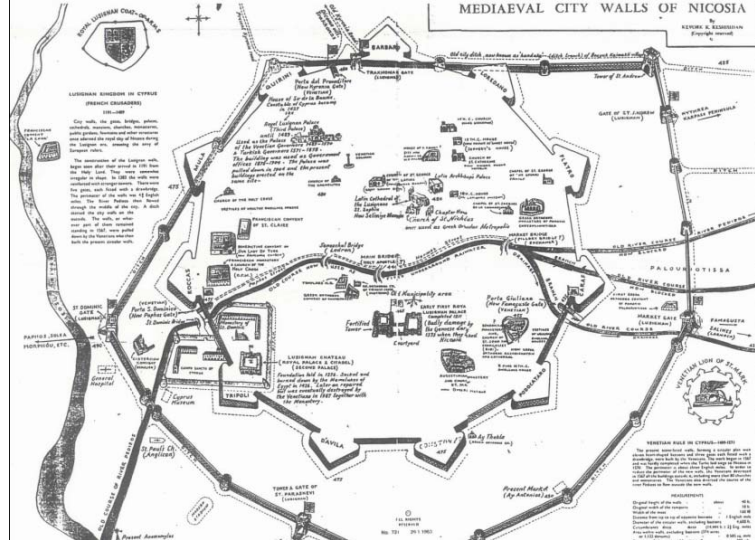
Girne Kapısı günümüzde, çevresindeki tarihi doku oluşumları ve güneyindeki İnönü Meydanı ile kentin sosyal ve siyasi yaşamına damgasını vuran önemli bir tarihi doku parçasını teşkil etmektedir. Girne Kapısı ve çevresi tarihi dokusunun oluşum ve gelişimini, kronolojik sırayla şöyle izlemekteyiz (Şekil 1):

Şekil 1- Girne Kapısı ve Çevresi Tarihi Dokusu Planı
(The Central Area of Nicosia, Nicosia Master Plan – 1985)

2.1. Lüzinyanlar Dönemi (1191- 1489)

Kıbrıs'ta 1191 yılında başlayan Lüzinyanlar Döneminde, Lüzinyan kralları, Lefkoşa'yı merkez olarak seçmişler ve kentin kısa sürede gelişip büyümesine katkı sağlamışlardır. Lüzinyanlar 1383 yılında kentin çevresine 7500m. uzunluğunda, kulelerle tahkim edilmiş, organik biçimde surlar inşa etmişler ;suriçine geçiş için de surlara beş adet asama köprülü kapı yapmışlardır (Turkan, 2008 : 7), (Şekil 2).

Şekil 2- Lefkoşa Lüzinyan (1191-1489) ve Venedik (1489-.....) Surları
(K. K. Keshishian – Mediaval City Walls of Nicosia, 1959)

Bu kapılardan kuzey yönde yer alan kapı, yaklaşık olarak günümüzdeki Girne Kapısının bulunduğu yerde konumlanmış ve adanın kuzey yönünden gelenlerle kentin bağlantısı sağlanmıştır. Böylece, Lüzinyan Dönemi Lefkoşa surlarına ait kuzey yöndeki kapı, Girne Kapısı tarihi dokusunun oluşumu için bir temel teşkil etmiş ve dokunun gelişimi ile günümüze ulaşmasına neden olmuştur.

2.2. Venedikliler Dönemi (1489 - 1570)

Lefkoşa'nın Venedikliler Dönemi'nde yine adanın idari merkezi olarak seçilmesi, kentin önemini korumuş ve gelişim sürecine katkı sağlamıştır. Venedikliler, Kıbrıs'a dıştan gelecek olası saldırılar için tahkimat çalışmalarına önem vermişler ve bu amaçla da Lefkoşa'nın Lüzinyanlar Dönemine ait surları yıkarak yerine çevresi 4800 m. uzunluğunda, onbir adet burçlu dairesel biçimli surlar inşa etmişlerdir (Balkan, 1998:67; Gürkan,1996:75; Yıldız, 1994:200). Surlara, adanın diğer yerleşimlerinden kente ulaşım yönüne göre (doğu yönde Mağusa Kapısı, batı yönde Baf Kapısı, kuzey yönde Girne Kapısı) de üç adet kapı yapılmıştır. Kapılardan kuzey yönde olan, surların Barbara ve Quirini burçları arasında, Lüzinyan surlarının kuzey kapısı ile yaklaşık aynı yerde konumlandırılmış ve Proveditore Kapısı olarak isimlendirilmiştir. Kapının güney cephesinde mermer levha üzerindeki Latince kitabe MDLXII (1562) tarihi bulunmaktadır (Gürkan,2006:85,86), (Şekil 2)

Bu dönemden itibaren kapının, kentin idari binasının yer aldığı meydana (Sarayönü Meydanı) ulaşan ana ulaşım aksının başlangıç noktasını teşkil etmesi, kapının çevresi ile birlikte yoğun kullanımını sağlamıştır. Bu dönemde ayrıca kapının güneydoğu tarafında, günümüzdeki Mevlevi Tekkesi'nin yerinde bir manastır inşa edildiği de kaynaklardan edindiğimiz bilgilerdendir (Gürkan, 1996:59:60).

Günümüzdeki Girne Kapısı'nın, Venedikliler döneminde inşa edilen surlara ait üç kapıdan biri olması yanısıra kent merkezine ulaştıran aksın başında yer alması, Girne Kapısı tarihi dokusunun oluşumunun bu dönemde başladığını göstermektedir (Şekil 3, 4).

Şekil 3- Girne Kapısı – 1930 (Mangoian Kardeşlerden)

Şekil 4- Günümüzde Girne Kapısı (Ö. Tuğun – 2020)

2.3. Osmanlı Dönemi (1571-1878)

Lefkoşa'nın günümüzdeki tarihi kent dokusuna mimari eserleri ile damgasını vuran Osmanlı Dönemi'nde, Edirne Kapı diye isimlendirilen Girne Kapısı, kentin yoğun kullanılan bir kapısı olarak önemini korumuştur. Bu dönemde, Girne Kapısı tarihi dokusuna eklenen iki önemli öge, Osmanlı Mezarlığı ile Mevlevi Tekkesi'dir (Şekil 5). Kent dışında ve kapılara yakın olarak konumlanan mezarlıklardan Osmanlı Mezarlığı, kapının hemen kuzey yönünde oluşturulmuş ve bu dönemde Lefkoşa'da vefat eden

Müslümanlar buraya defnedilmiştir (Salvator, 2012:13). Kapının güney yönünde, kapıyı kentin merkezi meydanı Sarayönü Meydanı'na bağlayan ulaşım aksının doğu kenarında, XVII y.y başlarında bir tekke inşa edilmiştir. Mevlevi Tekkesi, Konya'daki Mevlevi dergahına bağlı olarak Kıbrıs'taki Mevlevilik faaliyetlerinin sürdürülmesi için Emine Hatun isimli bir şahsın bağışladığı arazi üzerine inşa edilmiştir (Atun, 1999:351; Balkan, 1998: 75; Gürkan, 1996:85). Kesme taştan inşa edilmiş tekke, semahane, türbeler, derviş odaları, misafir odaları, mutfak gibi mekanlardan oluşmuş avlulu bir kompleks şeklinde düzenlenmiştir. Yan yana konumlanan türbe mekânları, tekkenin batı yönündeki ulaşım aksı boyunca uzanmıştır. Tekkenin batı cephesinin kuzey yönünde yer alan basık kemerli kapısının hemen kuzey yanında da yapım tarihi bilinmeyen, kesme taştan, su deposu kare planlı, cephesi büyük sivri kemerli bir çeşme inşa edilmiştir. Çeşmenin kemer nişinde, musluk, taştan oyularak yapılmış yalak ve yazıt bulunmaktadır (Anonim, 1982:18; Aslanapa, 1975:9). Bazı kaynaklara göre de Mevlevi Tekkesi'nin inşa edildiği alana, 1593 yılında, Arap Ahmet Paşa Mevlevihanesi, XVI y.y Ferhat Paşa Mevlevihanesi inşa edilmiştir (Altan, 2006:314).

Şekil 5- Mevlevi Tekkesi – XX. Y.Y. İlk Yarısı (URL 1)

Günümüzdeki Girne Kapısı'nın, bu dönemde, 1821 yılındaki onarımı sırasında, kapının üzerine, düzgün kesme taştan, kare planlı ve kubbe örtülü bir bekçi odası yapılmış, kapının kuzey cephesine, üzerinde Sultan II. Mahmut'un tuğrası olan bir mermer levha monte edilmiştir (Yıldız, 1994:204).

1865-1875 yılları arasında, Kıbrıs'ta Amerikan Konsolosu olarak bulunan General Lois Palma Di Cismola, yazdığı anılarda; güneş battıktan sonra, validen özel izin almadıkça hiçbir kimsenin Lefkoşa'ya girmesine ya da kent dışına çıkmasına müsaade edilmediğini yazmıştır (Gürkan, 1996:56,57; Salvator, 2012:9).

Osmanlı Döneminde, Girne Kapısı'nın kuzey ve güney yönlerinde konumlandırılan ve kent halkının yaşamında yer alan, fonksiyonları ile önem arzeden Osmanlı Mezarlığı ile Mevlevi Tekkesi, Girne Kapısı tarihi dokusunun oluşumu ve gelişimi için dönemin katkısı olmuştur. Dönemin sonlarına yakın bir tarihte onarım gören ve bekçisi için yapılan mekanı ile kapı, kent için olduğu kadar buranın tarihi dokusu için önemini artırmıştır.

2.4. İngiliz Dönemi (1878-1960)

Lefkoşa'ya en yakın liman kenti olan Girne'den ve kuzey yönden gelenlerin kente ulaşmalarını sağlayan Girne Kapısı, İngiliz döneminde de kentin aktif kapısı olmuş; 1879 yılına kadar da bu kapıdan kente, geceleri ancak izinle geçilebilmiştir (Gürkan, 1996:57).

Kıbrıs'a motorlu araçların ilk kez İngiliz döneminde gelmesiyle birlikte, 1931 yılında, Girne Kapısı'nın her iki yanındaki sur duvarları, motorlu araç trafiğine olanak verecek şekilde yıkılarak kente giriş-çıkış yolları yapılmıştır (Gunnis, 1856:46; Yıldız, 1994:203). Kapıda gerçekleştirilen restorasyon ve geçitlerin açılmasını gösteren 1931 tarihi, kapının kent (güney) yönündeki cephesinde bulunan kitabe de görülmektedir.

1925 yılında, Atatürk'ün devrimleri ile Türkiye'de tekkelerin kapatılmasına rağmen Lefkoşa'da faaliyetlerini bu dönemde de sürdüren Mevlevi Tekkesi, 1934 yılında tamir edilmiş ve tekkenin son şeyhi olarak bilinen Şam'lı Selim Dede'nin 1954 yılında vefatı ile Kıbrıs'ta da Mevlevilik faaliyetleri sona ermiştir (Anonim, 1978:2; Bağışkan, 2005:23). Mevlevihanenin bir bölümü, 1956 yılında kimsesiz çocuk yurdu olarak işlevlendirilmiştir.

Girne Kapısı'nın kuzeyinde yer alan Osmanlı Mezarlığı, İngiliz döneminde 1938 yılına kadar mezarlık işlevini sürdürmüştür (Hikmetağalar, 1996:112). Lefkoşa'da Samanbahçe isimli alanda bulunan hayvan pazarı, bu alana İngiliz döneminde sosyal konutların inşa edilmesi nedeniyle 1930 yılında Girne Kapısı'nın hemen dışında, kuzeydoğu yöndeki sur hendeğine taşınmıştır (Gürkan, 2006:90).

Girne Kapısı ve çevresi tarihi dokusunun oluşum sürecindeki gelişimle birlikte, kapının güneydoğu ile güneybatı yönlerinde, yerel malzeme düzgün kesme taştan, iki katlı eğimli çatılı konutlar inşa edilmiş ve böylece dönemin mimari karakteri dokuya eklenmiştir. Bu dönemdeki çevresel oluşumla, Girne Kapısı ile Mevlevihane arasında ortaya çıkan meydan kavramı, 1930'lu yılların başından itibaren Mevlevihanenin kuzey ve kuzeydoğusundaki bahçesinin olduğu yere sinema ve diğer sosyal mekânların yapılması ile kent için yoğun kullanılan bir kamusal açık alanı oluşturmuştur. Lefkoşa'da Müslüman halkın, dini bayramlarda biraraya geldiği, vakit geçirdiği, çocukların eğlendiği bayram yerinin 1940 yılından itibaren Sarayönü Meydanı'ndan Girne Kapısı meydan alanına taşınması, bu alana bir nitelik daha kazandırmıştır (Hikmetağalar, 1996:271).

Kapının güneybatısında, günümüzdeki Ziraat Bankası binasının yerinde, bu dönemde konumlanan tek katlı, kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen yapı, önce kahvehane, sonra lokanta işlevleri ile dokuya sosyal aktivite katan diğer bir önemli doku elemanı olmuştur (Şekil 5).

İngiliz döneminde, öncelikle motorlu araç trafiği için yapılan düzenleme ile Girne Kapısı'nın kentteki öneminin artması, buradaki doku oluşumunda büyük katkı sağlamıştır. Girne Kapısı tarihi dokusunda, önceki dönemden kalan Mevlevi Tekkesi ile Osmanlı Mezarlığı'nın işlevlerinin devam etmesi yanı sıra, kentin birçok sosyal buluşmalarını sağlayan aktivitelerinin, bu dönemde burada toplanması, dokunun gelişimini sağlamış; çevresel yapı oluşumları ile de buranın, kentin önemli bir kamusal alanı olarak büyük oranda oluşumunu gerçekleştirmiştir. Meydanın günümüzdeki ismi olan İnönü Meydanı isminin, İngiliz dönemine dayandığı da Lefkoşa Türk Belediyesi eski çalışanlarından edindiğimiz bilgiler arasındadır.

2.5. Kıbrıs Cumhuriyeti ve Sonrası (1960-1983)

1960 yılında Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumlarının ortaklığı ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin başkenti Lefkoşa, yeni bir gelişim ve değişim sürecine girmiş, kentin tarihi dokusu da bu değişimden etkilenmiştir.

Girne Kapısı ve çevresi tarihi dokusunda, bu dönemdeki ilk ve önemli değişim, İngiliz dönemi sonlarında kullanımı sonlanan, kapının kuzey yönündeki Osmanlı Mezarlığı'nın bulunduğu alana inşa edilen lise binasının (Lefkoşa Erkek Lisesi) 1960 yılında tamamlanması olmuştur. Lise, betonarme karkas sistemde tuğla malzeme ile inşa edilmiş; böylece tarihi dokunun mimarisinde, taş malzemeli yığma yapılara göre yeni bir yapım sistemi ile değişim olmuştur. Mezarlığın tahliyesi sırasında, bazı tarihi mezar taşları, Mevlevihanenin avlusuna taşınmıştır. 1961 yılında Türk Cemaat Meclisi'nin karar ve çalışmaları doğrultusunda, dokunun önemli tarihi yapısı Mevlevi Tekkesi'nin, müze olarak düzenlenmesi için 1962 yılında restorasyonu başlatılmış ve hazırlıkların tamamlanması ile Tekke, 30 Nisan 1963 tarihinde, Kıbrıs Türk Etnografya Müzesi ismiyle ziyarete açılmıştır (Altan, 2006:315; Bağışkan, 2005:23,24; Yıldız, 1994:204).

Türkiye İş Bankası K.K.T.C. Müdürlüğü'nden edindiğimiz bilgilere göre; 1963 yılında, Girne Kapısı'nın kuzey ve güney cephelerindeki suriçine giriş-çıkış yollarının arasında yer alan refüjlerde düzenleme yapılmış ve 29 Ekim 1963 tarihinde, kuzey yöne Atatürk'ün büyük bir heykeli, güney yöne de metal ayak üzerine monte edilmiş Türkiye İş Bankası'nın nostaljik metal kumbarası biçiminde saat yerleştirilmiştir (Şekil 6).

Şekil 6- Girne Kapısı Kuzeyde Atatürk Heykeli, Güneyde Saat (Z. Turkan – 2020)

1963 yılı sonunda, Türk ve Rum toplumları arasında başlayan siyasi antlaşmazlıklar ve paralelindeki silahlı çatışmalar neticesinde Lefkoşa, kuzeyde Türk, güneyde Rum kesimi olmak üzere ikiye bölünmüştür. Bu bölünme ile Türk kesiminde, surlara ait tarihi kapılardan yalnızca Girne Kapısı kalmış, diğer iki kapı (Mağusa ve Baf Kapıları), Rum kesimine dahil olmuştur.

1964 yılından itibaren, Lefkoşa Türk kesiminin yeni konumu ile birlikte Girne Kapısı, daha da önem kazanmıştır. Kapı'nın güneydoğu yönünde başlamış olan meydan oluşumu, bu dönemde gelişim göstermiş; bu alanın güney yönünde bulunan Ford Garajı, sinemaya (Çiçek Sineması) dönüştürülmüş, bu işleve paralel olarak burada, yiyecek-içecek büfeleri açılmış, seyyar satıcılar da bu alanda konumlanmışlardır. Alanın doğu ucunda, Lefkoşa'dan Limasol, Larnaka ve Baf'a yolcu taşımacılığı yapan otobüs şirketinin (Lozan Otobüsleri) ofisi ve durağının çalışmaya başlamasıyla İnönü Meydanı, Lefkoşa suriçinin çok aktif bir alanı haline gelmiştir. Bu ofisin bulunduğu yapının hemen yanında yer alan iki katlı taş binanın zemin katı kahvehane, Girne Kapısı'nın güneydoğusunda, köşe parseldeki tek katlı yapı ise pastahane (Bedevi Pastahanesi) olarak işlevlendirilmiş ve kent halkına olduğu gibi otobüslerle diğer kentlerden Lefkoşa'ya gelip giden insanlara da hizmet eden yoğun kullanımlı sosyal mekânlar olarak dokunun gelişimine katkı yapmışlardır.

Kıbrıs Cumhuriyeti sonrası, adada oluşan yeni idari statü ile kısıtlı yaşam koşulları ve olanaksızlıklar, Lefkoşa Türk toplumunun sosyal ihtiyaçları doğrultusunda çözümleri gündeme getirmiştir. Buna bağlı olarak da Lefkoşa'da sosyal buluşma ve eğlence için Girne Kapısı'nın kuzey yönündeki sur hendeğinin doğu yanında Mücahitler Parkı, batı yanında ise Kuğulu Park isimli alanlar düzenlenmiştir. Bu iki park, gerek çocuklar, gerekse yetişkinler için eğlence aktiviteleri ile kentin ve dokunun çok yoğun kullanılan alanları olmuştur. Bu dönemde, Girne Kapısı'nın kuzey yönündeki sur hendeği ile eski Osmanlı Mezarlığı'nın bulunduğu alan arasındaki doğu-batı doğrultulu Cemal Gürsel Caddesi, kapının kuzey tarafındaki Atatürk heykelinin de burada yer alması sebebiyle milli günler için Lefkoşa'nın tören alanı olmuştur. Bu amaçla da caddenin kuzeyine, Atatürk Heykeli'nin karşısına, tören izleme için kademeli platform yapılmıştır (Şekil 7).

Sekil 7- Girne Kapısı Tarihi Dokusunda Tören – 1965 (A. Sayıl'dan)

Kıbrıs'ta 1974 yılında gerçekleşen Barış Harekatı sonrasında, Türk ve Rum toplumları arasında, 1975 yılında yapılan nüfus değişimi ile ada, siyasi yönetim olarak kuzey ve güney olarak ikiye bölünmüş; 13 Şubat 1975 tarihinde kuzeyde kurulan Kıbrıs Türk Federe Devleti ile de yeni bir süreç başlamıştır. Bu değişimler

paralelinde, Girne Kapısı tarihi dokusunda yer alan Mevlevi Tekkesi'nin doğu yönündeki misafirhane ve mutfak gibi servis mekânları yıkılarak, Kıbrıs Vakıflar İdaresi tarafından 1975 yılında, bir cephesi kuzeydeki meydana, bir cephesi batıdaki Girne Caddesi'ne bakan ve bir cephesi de doğudaki Vakıflar Sokak boyunca uzanan, iki katlı betonarme çarşı binası (Vakıflar Çarşısı) yapılmıştır (Şekil 4, 8). Zemin ve bodrum katı mağaza, birinci katı ofisler olarak planlanan çarşı, dokunun kısa sürede yoğunluğunu artırmış ve burayı Lefkoşa'nın önemli bir iş ve ticari bölgesi haline getirmiştir. Meydanın doğu ucunda yer alan köşe parselde, 1979 yılında, betonarme, dört katlı yeni bir yapı inşa edilmiş ve zemin katı, pastane (Londra Pastahanesi) olarak hizmet vermeye başlamıştır. Meydanın kuzeyinde, sur duvarının hemen önünde sıralanan yiyecek-içecek büfeleri ile taksi durağı, meydanın gündüz ve gece kent halkı için bir sosyal yaşam merkezi olma niteliğine katkı yapmıştır.

Girne Kapısı'nın güneybatısındaki köşe parselde yer alan ve geçmişten bu yana, kahvehane, lokanta, pastahane olarak kullanılan tek katlı bina, 1980 yılında yıkılarak yerine betonarme, dört katlı banka binası (Ziraat Bankası) inşa edilmiştir (Şekil 8). Yine bu dönemde, banka binasının güney yönündeki bitişik nizamdaki parsellerde, Mevlevi Tekkesi'nin batı karşısında, iki katlı yığma taş binaların yerine çok katlı betonarme binalar inşa edilmiştir.

Şekil 8- Solda Vakıflar Çarşısı ve Mevlevi Tekkesi, Sağda Ziraat Bankası Binası (Z. Turkan – 2020)

Bu dönem, Girne Kapısı ve çevresi tarihi dokusu için önemli bir gelişim ve değişim dönemi olmuştur. Girne Kapısı Meydanı (İnönü Meydanı) çevresindeki sosyal ve ticari mekânlar ile kapının kuzey yönündeki hendekte yer alan parklar, Lefkoşa'nın sosyal yaşamında gündüz ve gece aktif kullanımları ile dokuya önem kazandırmıştır. Yine bu dönemde Vakıflar Çarşısı, Ziraat Bankası ve Londra Pastahanesi'nin betonarme binalarının dokuya eklenmesi, buranın Lefkoşa'nın önemli bir ticari alanı olmasını sağlaması yanı sıra tarihi dokunun yapısal karakterinde de değişimi getirmiştir.

2.6. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dönemi (1983-)

Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumları arasındaki siyasi çözümsüzlüğün devamı neticesinde, Kıbrıs'ın kuzeyinde, 15 Kasım 1983 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuş ve cumhuriyetin başkenti, kuzey Lefkoşa olmuştur. Bu dönemdeki yeni idari yapılanma ile birlikte değişim ve gelişim sürecine giren başkentte, kent merkezine ulaşan Girne Caddesi'nin başlangıç noktası olan Girne Kapısı tarihi dokusunda da değişimler yaşanmıştır. 1974 yılından sonra Kıbrıs'ın kuzeyinde güvenlik, ulaşım gibi olanakların olumlu yönde değişimiyle, kent halkının gezme, eğlence gibi sosyal yaşam gereksinimleri için alternatifler artmış; kapının kuzeyindeki sur hendeğinde bulunan Mücahitler Parkı ile Kuğulu Park, eski önemlerini kaybetmişlerdir. Günümüzde ise parklar işlevlerini kısmen yitirmişlerdir. Girne Kapısı'nın güney yönü ile güneydoğu yöndeki meydan, banka, çarşı, iş yerleri, yiyecek-içecek mekânları ile kentin önemli sosyal ve ticari bölgesi niteliğini bu dönemde daha da artırmıştır.

Meydanda 1989 yılında, Lefkoşa Türk Belediyesi tarafından yapılan düzenleme çalışmaları ile bu alandaki motorlu araç trafiğinin akışı da yeniden planlanmış ve meydana, Kıbrıs Türk toplumunun ilk lideri Dr. Fazıl Küçük'ün heykeli yerleştirilmiştir. Meydan, 1990'lı yıllardan itibaren gerek siyasi partilerin toplantıları, gerekse sosyal eğlence amaçlı toplantılar için kullanılmakta ve Lefkoşalılara olduğu kadar, bazen de Kuzey Kıbrıs genelinden gelenlere ev sahipliği yapmaktadır. Tarihi Girne Kapısı yapısı, yakın geçmişte restore edilmiş ve K.K.T.C. Turizm Bakanlığı tarafından, turizm danışma ofisi olarak işlevlendirilmiştir. Günümüzde, meydanın batısındaki iki katlı taş konut binası, KKTC Yüksek Yönetim Denetçisi Ombudsman ofisi, Ziraat Bankası binası ise KKTC Gençlik Dairesi Lefkoşa Gençlik Merkezi olarak kullanılmaktadır.

Girne Kapısı ve çevresi tarihi dokusu halen, bünyesindeki İnönü Meydanı ile kuzey Lefkoşa'nın önemli bir ticari ve sosyal alanı olarak kent halkının yaşamında yer almakta ve işlevlerini sürdürmektedir. Meydan, çeşitli sosyal ve siyasi toplantılar için yaptığı ev sahipliği ile de Kuzey Kıbrıs'ın yakın tarihine damgasını vurmaktadır (Şekil 9).

Şekil 9- Günümüzde İnönü Meydanı (Z. Turkan – 2020)

3. Sonuç

Kıbrıs'ın zengin tarihi geçmişinde adada hakimiyet kurmuş farklı medeniyetler, hep Lefkoşa'yı başkent olarak seçmişler ve kentin kuruluşundan itibaren sahip olduğu kültür mirasları ile oluşan tarihi dokusu, geçmişi günümüze taşımıştır. Lefkoşa'nın tarihi kent dokusunun yer aldığı kent merkezi, Lüzinyanlar döneminden itibaren surlarla çevrilmiş ve kente ulaşım, surlarda yer alan kapılarla sağlanmıştır. Halen Lefkoşa tarihi dokusunu çevreleyen surlar, Venedikliler döneminde inşa edilmiş ve üç adet kapı ile de kente ulaşım sağlanmıştır. Kıbrıs'ın günümüzdeki siyasi statüsü ile Lefkoşa surlarının Mağusa ve Baf Kapıları Güney Kıbrıs'ta, Girne Kapısı ise Kuzey Kıbrıs'ta bulunmaktadır.

Çalışmamıza konu olan Girne Kapısı ve çevresi tarihi dokusunun ilk oluşumu, Lüzinyanlar döneminde, Lefkoşa'yı çevreleyen surlara ait bir kapı ile başlamış ve daha sonra Venedikliler dönemine ait surlarda, önceki kapı ile aynı yerde inşa edilen Girne Kapısı ile günümüze gelmiştir. Tarihi doku oluşumuna en büyük katkı, Osmanlı döneminde, kapının kuzey yönünde konumlandırılan Osmanlı Mezarlığı ve kapının güney yönünde, kapıdan kent merkezine ulaşım aksının doğu başlangıcına inşa edilen Mevlevi Tekkesi ile olmuştur. Ayrıca bu dönemde, Girne Kapısı'nın üzerine inşa edilen kübik bekçi odası da günümüze gelen doku parçalarındandır. Girne Kapısı tarihi dokusundaki en önemli değişim, Kıbrıs'ın İngiliz döneminde, Girne Kapısı'nın her iki yanındaki surların yıkılarak, suriçine motorlu araç giriş-çıkışı için yol yapılmasıdır. Bu değişimle birlikte kapının kent için önemi artmış ve daha yoğun kullanımla doku oluşumu hızlanmıştır. Kapının kent (güney) yönünde, yerleşim için dönemin mimari tarzında, yerel malzeme kesme taştan iki katlı, konutlar inşa edilmiştir. İngiliz döneminde, Girne Kapısı ve çevresi tarihi dokusunun gelişimi paralelinde, kapının güney ve güneydoğu yönlerinde, bir meydan oluşumu da başlamıştır. Bu alanın çevresinde, oto servis garajı, lokanta, kahvehane gibi sosyal mekânların bulunması ve 1940 yılından itibaren kentin bayram yerinin burada yer alması, tarihi dokunun oluşum ve gelişiminde önemli faktör teşkil etmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti ve sonrasındaki dönem, Girne Kapısı tarihi dokusu için önemli bir gelişim ve değişim dönemi olmuştur. Öncelikle Türk toplumunun yaşadığı kuzey Lefkoşa için sineması,yiyecek-içecek mekânları, sosyal buluşma ve eğlence alanlarını oluşturan parkları ile kentin çok aktif yaşayan bir dokusu haline gelmiştir. Sonraki yıllarda burada inşa edilen yeni yapılar ve meydan ile çevresel oluşumlar tamamlanmış; kentin çok yoğun kullanılan ticaret ve sosyal buluşma alanı olmuştur. Bu dönemde tarihi dokuda inşa edilen çok katlı betonarme yapılarla da dokunun mimari karakterinde büyük değişim yaşanmıştır. Kuzey Kıbrıs'ta 1983 yılında başlayan K.K.T.C. döneminde, yeni cumhuriyetin başkenti kuzey Lefkoşa, yeni bir gelişim dönemine girmiştir. Meydanda yapılan yeni düzenleme ve buraya yerleştirilen Dr. Fazıl Küçük'ün heykeli ile Girne Kapısı tarihi dokusu, yeni bir çehreye bürünmüş, İnönü Meydanı ise gerek siyasi seçim dönemlerinde, gerekse siyasi ve sosyal toplumsal konularda gerçekleştirilen toplantılara ev sahipliği yapmıştır. Bünyesindeki müze,resmi kurum, çarşı ve sosyal mekânlarla Girne Kapısı ve çevresi tarihi dokusu, günümüzde, Lefkoşa suriçinin çok yoğun olarak kullanılan ve yaşayan bir doku olarak önemini korumakta ve Lefkoşa ile Lefkoşalıların anılarını geleceğe taşımaktadır.

Kaynaklar

- Altan, Z. (2006), **Gizemli Kıbrıs (2. Baskı)**, Lefkoşa: Ateş Matbaacılık Ltd.
- Anonim (1978), **Lefkoşa Şehri Müze ve Eski Eserleri**, Lefkoşa: Kıbrıs Türk Müzelerini ve Eski Eserleri Sevenler Derneği Yayını No:4.
- Anonim (1982), **Kıbrıs'ta Türk Eserleri**, Lefkoşa: Kıbrıs Türk Federe Devleti Eğitim, Gençlik, Kültür ve Spor Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğü Yayını.
- Aslanapa, O. (1975), **Kıbrıs'da Türk Eserleri**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Atun, H. (1999), Kıbrıs'taki Osmanlı Mirası, **Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı "Uluslarüstü Bir Miras"**, İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Bağışkan, T. (2005), **Kıbrıs'ta Osmanlı-Türk Eserleri**, Lefkoşa: Kuzey Kıbrıs Müze Dostları Derneği Yayını.
- Balkan, A. E. (1998), **Tarihsel Süreç İçerisinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Toplum ve Mimarlık**, Mağusa: DAÜ Mimarlık Fakültesi Yayını.
- Gunnis, R. (1956), **Historic Cyprus**, London: Methuen&Co.
- Gürkan, H. M. (1996), **Kıbrıs Tarihinden Sayfalar (3. Baskı)**, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
- Gürkan, H. M. (2006), **Dünkü ve Bugünkü Lefkoşa (3. Baskı)**, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
- Hikmetağalar, H. (1996), **Eski Lefkoşa'da semtler ve Anılar**, İstanbul: Marifet Yayınları 120.
- Keshishian, K. K. (1978), **Nicosia Capital of Cyprus Then and Now**, Nicosia.
- Salvator, A. L. (2012), **kıbrıs'ın başkenti Levkosia**, Çeviri; Vur Yektaoğlu, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
- Turkan, Z. (2008), **Lefkoşa Tarihi Kent Dokusunda SARAYÖNÜ MEYDANI Oluşumu ve Gelişimi**, Lefkoşa: Işık Kitabevi Yayınları.
- Yıldız, N. (1994), Tarihi Çevre, **KKTC'de Çevre Sorunları Sempozyumu**, s. 197-206, Lefkoşa:KTMMOB Yayınları.
- URL1https://www.google.com/search?sxsrf=ACYBGNSeih_CHxGA8gb64n4YP23N2ZMOVQ:1581427818217&q=eski+lefko%C5%9Fa+foto%C4%9Fraflar%C4%B1&tbm=isch&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwjCxd7azcnnAhWPjKQKHLYuCIYQ7Al6BAgKEB0&biw=1366&bih=657